

KÉSOBRONZKORI MAGASLATI TELEPÜLÉS PÉCS-JAKABHEGYEN

(Előzetes közlemény az 1976–83. évi ásatásokról)

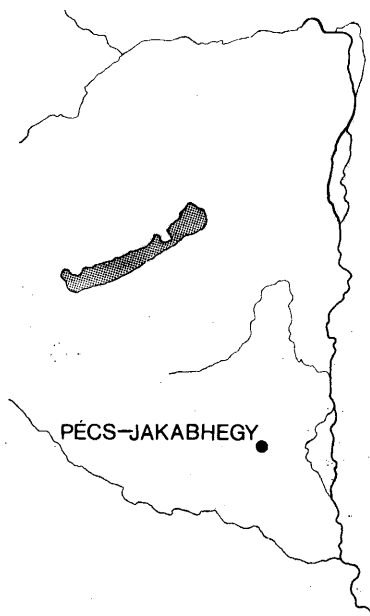
MARÁZ BORBÁLA

A Pécs mellett Jakabhegy (1. kép) koravaskori földvárának és halomsírhainak feltárását célul kitűző ásatásokat 1976-ban kezdtük meg a Mecsek-vidéki Intéző Bizottság anyagi támogatásával és a Baranya m. Tanács által rendelkezésünkre bocsátott ásatási hitelkeret részből felhasználásával. 1983-ig kisebb megszakításokkal folyt a feltáró munka, összesen öt ásatási szezonban. Ezek eredményeképpen elkészült a lelőhely geodéziai felmérése, a szintvonalas térkép a mérési alappontok feltüntetésével és ezzel összefüggésben a terepen a mérőpont-hálózat betonoszlopokkal való kijelölése. A kb. 300 halomból álló koravaskori temetőben 32 tumulus feltárását végeztük el, kilencé pedig még 1947–48-ban megtörtént.¹ Ezzel a két halomcsoport közül a nagyobbiknak a szondázása lezártnak tekinthető. 1983-ban megkezdtük a földvár feltárását is, és az elkövetkező évek feladata is a földvár további kutatása lesz.

Két közleményben röviden ismertettük már az első két ill. három ásatási idény eredményeit, a lelőhely vázlatos topográfiai leírását és a korai Hallstatt-kultúra halomsírhainak néhány jellegzetességét.² Jelen közleményünkben a Jakabhegy legkorábbi emlékanyagát, a későbronzkori urnamezős kultúra magaslati településéhez tartozó leleteket ismertetjük.

1. A település jellege és kiterjedése

A Pécsről északnyugatra emelkedő Jakabhegy a Nyugati-Mecsek legmagasabb része a koravaskori földvár nyugati sáncán és fellegrvárának csúcsán mért 602 m tszf. magassággal. A lapos hegytető átlag 350–450 méterrel emelkedik magasabbra a hegy lábánál elterülő és a Pécsi-víz völgye felé lejtő területeknél, ahol a patak-völgyeket kísérő alacsony dombháton és lejtőkön több helyen is kerültek elő későbronzkori, az urnamezős kultúrába sorolható lelőhelyek maradványai.³

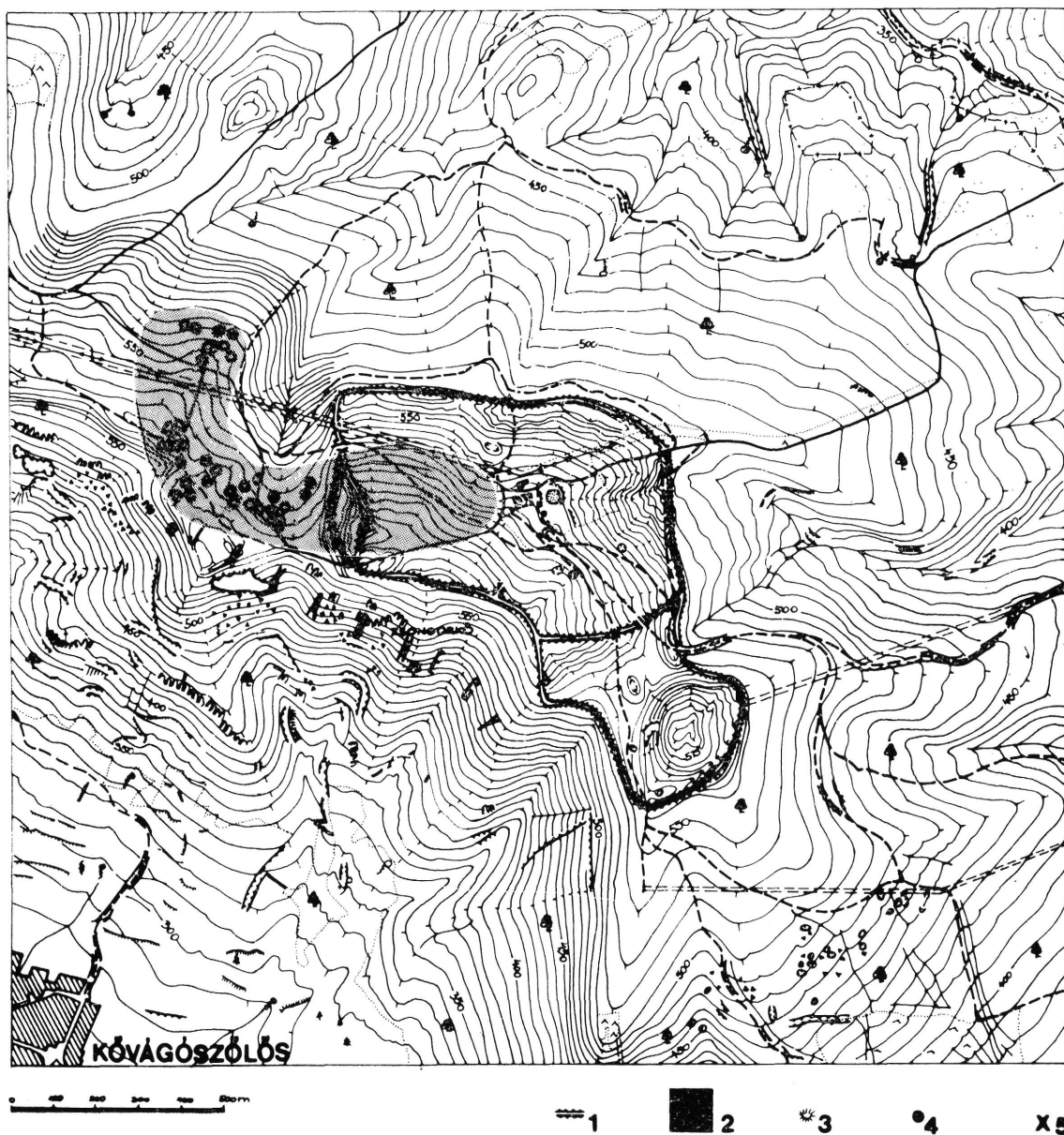
1. kép: A lelőhely helyszínrajza.
Fig. 1: Map of the site.

A nagyobbbrészt perm-kori vöröshomokkőből álló és ÉNY-DK irányban hosszan elnyúló Jakabhegy minden oldalról meredek lejtőkkel csatlakozik a Nyugati-Mecsek belsejében levő mély völgyekhez, a déli és a délnyugati oldalon pedig meredek, szakadékos sziklafalak teszik szinte megközelíthetetlené a hegyet. Magas fennsíkjának legnagyobb részén megtalálhatók az urnamezős kultúra településének nyomai. A telep a lapos hegytető vonalát követi (2. kép), mégpedig úgy, hogy a déli-délnyugati oldalon a település egészen a tető pereméig, a szakadékos hegyoldalig terjed. Itt az 1978–81-ben feltárt 26–31. számú halmok földjében nagy számban fordultak elő későbronzkori edénytöredékek és paticsok; a halmok alatt pedig hulladékgödörök és tapasztott tűzhelyek kerültek elő. Innét kezdve nyugati irányban a második halomcsoport területéig, ahol a tér-szint alig lejt, a későbronzkori településnyomok egyre sűrűbbek. Itt, minthogy a felszín nagyjából egyenletes, az erózió sohasem lehetett különösebben erőteljes, és így a köves-sziklás altalajon 0,5–1,5 m vastag földréteget találunk. Az ebbe mélyedő nagyméretű és mély gödörök kitöltésében bőséges kerámiaanyag és patics-

¹ Török Gy.: A Pécs–jakabhegyi földvár és tumulusok. — The earthwork and tumuli of Pécs — Jakabhegy. Arch. Ért. (1950) 7–9.

² Maráz B.: Pécs–Jakabhegy. Előzetes jelentés az 1976–77. évi ásatásokról. Arch. Ért. 106 (1979) 78–93.; Maráz B.: Zur Frühhallstattzeit in Süd-Pannonien. JPMÉ 23 (1978) 145–164.

³ CSERKÚT (Patek E.: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Arch. Hung. 44 (Bp. 1968) 123.); PÉCS–MAKÁR (uott, 133–135.); KÖVÁGÓSZÖLŐS (Maráz B. ásatása, közölten. JPM régészeti gyűjtemény, lt. sz.: Ó. 77.27.1–77.32.4); PÉCS–PATACS (JPM rég. gyűjt. lt. sz.: 336–337.); PÉCS–RÓKUSDOMB (Arch. Ért. 15 (1905) 60–62.).

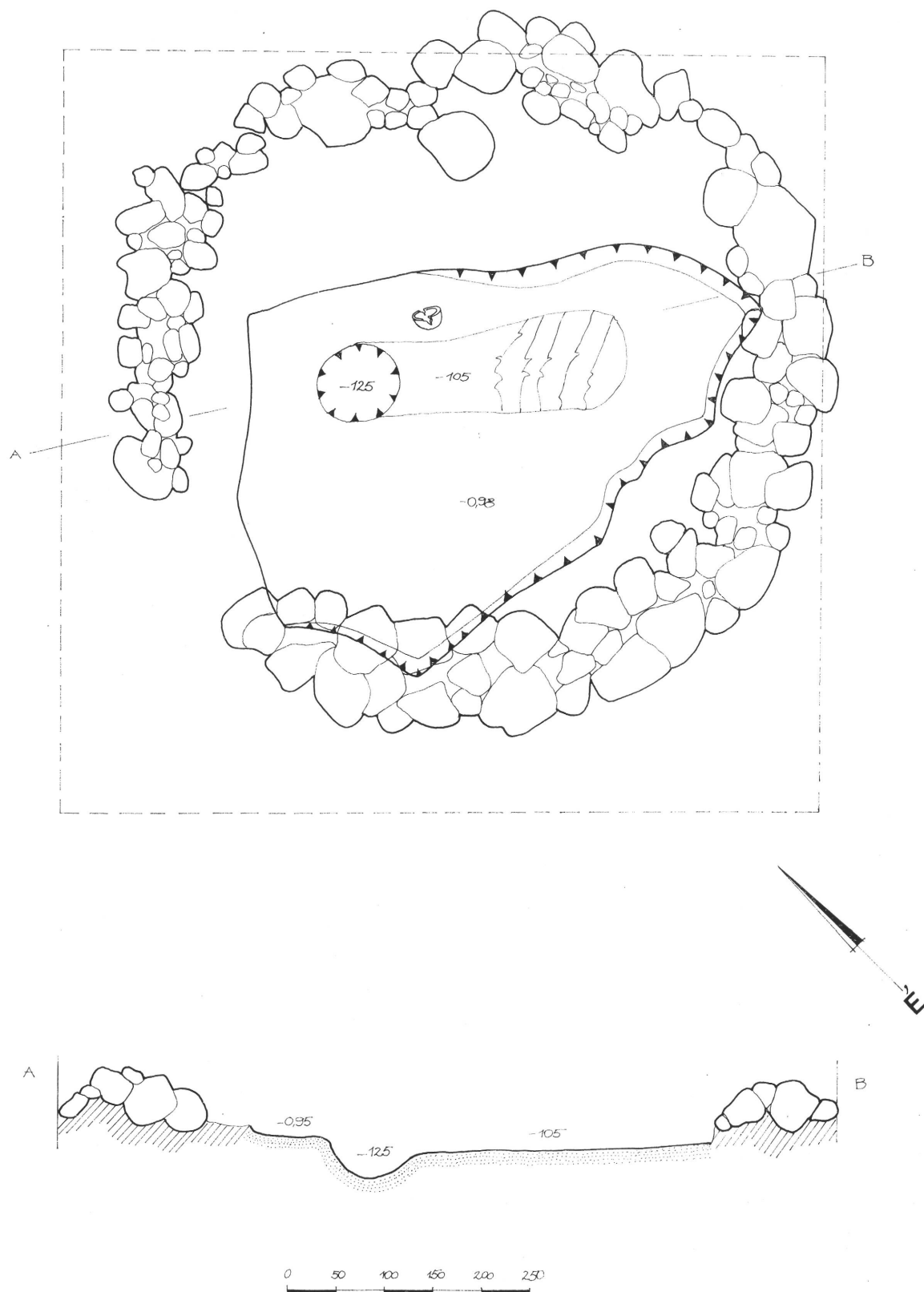
2. kép: Pécs-Jakabhegy. 1 = a vaskori földvár sánca; 2 = későbronzkori telep; 3 = feltáratlan halomsír; 4 = feltárt halomsírok; 5 = a későbronzkori kincslet helye

Fig. 2: Pécs-Jakabhegy. 1 = the earth-work of the Iron Age hill-fort; 2 = the Late Bronze Age settlement; 3 = unexcavated tumulus; 4 = excavated tumuli; 5 = the find-spot of the LBA depot

törmelék fordult elő, kisebb mennyiségben pedig bronz-tárgyak töredékeit és salakdarabokat találtunk (18., 20., 32–33. és 99. halom).

Észak felé, ahol a hegytető enyhe, de folytonos lejtéssel csatlakozik a meredek hegyoldalakhoz, a későbronzkori településnyomok egyre gyéresebbé válnak és hamarosan meg is szűnnek. A telep északi szélé a 13., 6., 10. és 39. számú tumulusok vonalán húzódik; az ettől északabbra levő halmok feltárásakor urnamezős telepmaradványokat már nem találtunk. Az 1976-ban megtalált

és a későbronzkori teleppel egykorú bronz kincslet már a telepen kívül, a Szuadó-völgy felé húzódó mély völgyhajlat felső peremén került elő. Az 1976-ban itt nyitott kutatóárkokban csak néhány, az erózió által lemosott későbronzkori cserép volt. Ugyancsak üresek voltak azok a 18×2 illetve 10×2 méteres kutatóárkok, amelyeket 1978-ban a későbronzkori település kiterjedésének megállapítása céljából a halomsírmező északi szélén, a hegytető lejtősebb részén ástunk ki (I/78. és II/78. sz. kutatóárkok).

3. kép: Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori gödör a 20. halom temetkezése és a halom kögyűrűje alatt.

Fig. 3: Pécs-Jakabhegy. Late Bronze Age settlement-pit under the cremation-grave and the encircling stonering of the tumulus N° 20.

A halomsírmező keleti széle és a földvár nyugati ket-tős sánca közötti, kb. 150–200 m széles szakaszon 1977-ben a település kiterjedésének és a halom nélküli teme-tők helyének meghatározására 20×2 m-es kutatóárko-kat (I–III/77. sz. kutatóárkok) jelöltünk ki. Egyetlen régészeti korszak egyetlen lelete sem került elő ezen ku-tatóárkok köves, nyers vöröshomokkő-málladékból álló földjében. Termőföld itt a sziklás altalaj felett egyáltalán nincs, valószínűleg azért, mert ezt — a későbronzkori telepmaradványokkal együtt — elhordhatták a sáncok építői. A földvár 6–12 m magas sáncainak földjében ugyanis nagy számban találhatók későbronzkori edény-törödékek.

Az urnamezős kultúra településének keleti széle a korai vaskorban épült földvár középső részén húzódhat, mivel itt is és a földvár egész nyugati felében találhatók a felszínen későbronzkori cserepek. 1976-ban ezen a területen, az ásati tábor építéskor, az 1950-es években végzett földmunkák által megbolygatott földben is nagy számban kerültek elő ilyen korú edénytörödékek és kiegészíthető edények.⁴

Az urnamezős kultúra erődítés nélküli magaslati tele-pülésének pusztulása után jóval később, részben annak területén épült a korai Hallstatt-korban a sáncokkal övezett földvár a Jakab-hegy fennsíkjának legmagasabb részén.

2. A leletanyag és a települési objektumok

A korai Hallstatt-kori tumulusok feltárása során (a temető északi szélén levő halmok kivételével) mind-egyik halom felhordott földjében előkerültek másodla-gos helyzetben a későbronzkori telep leletei, minthogy az egyes halmok földjét a közvetlen közelből, a korábbi települési maradványokat is tartalmazó felső humusz-rétegből hordták össze. Az egyes halmok alatt, az egy-kori járósínt megkeresve, az ásati szelvényben (amely általában négyzet alakú volt, és átlója — a halom átmérőjétől függően — 10–16 m között váltakozott) az urnamezős kultúra bolygatatlan objektumait találtuk, sőt bolygatatlan települési jelenségek kizárólag ezekben a szelvényekben, a halomfeltöltés alatt kerültek csak elő; a többi objektumot vagy a halomépités során bolygatták meg, vagy a talajerózió tette tönkre ott, ahol a tumulu-sok földje nem védte meg.

A halmok feltöltése és a hozzájuk tartozó kögyűrűk alatt előkerültek az urnamezős kultúra települési rétegé-nek részletei, valamint paticsokkal és cserepekkel jelzett „szemétdombjainak” maradványai. Több halom alatt hulladékgödöröket és tűzhelyeket is találtunk. A lelet-anyagot edénytörödékek, bronztárgyak és törödékeik, salakok, paticsok alkotják, állatsont egyetlen egy sem került elő.

Minthogy a későbronzkori telep egyrészt a későbbi halomépitések miatt erősen bolygatott, másrészt boly-

gatatlan részei (a földvár területén belül) az erózió so-rán alaposan lepusztultak, a település szerkezetéről, a házakról és a hozzájuk tar-tozó gazdasági épületekről nehezen lehet képet alkotni. Eddigi feltárásaink ház- és egyéb épületalapokat nem eredményeztek, csak az előkerült nagymennyiségű ág- és vesszőlenyomat paticsból következtethetünk a föld-felszínen emelt épületek meglétére. Az egykori járó-színt talált tapasztott aljú tűzhelyek (a 99. és a 6. halom⁵ feltárási szelvényében) szabadtéren állók voltak. A szabálytalan alaprajzú és egyenetlen aljú hul-ladékgödrök eredetileg valószínűleg földnyerő helyek voltak, amelyeket az idők folyamán a telepen keletkezett szemét, hulladék töltött be.

Az alábbiakban a későbronzkori település jellemzé-sére néhány halomsír feltárásakor előkerült leletanyagot és objektumot ismertetünk:

16. tumulus:

A halom felhordott földjéből igen nagymennyiségű későbronzkori edénytörödékek kerültek elő. A halom-feltöl-tés alatti kögyűrű külső oldalán, az északi, keleti és déli oldalon az ásati szelvény területén 10–15 cm vastag kultúrréteg formájában találtuk meg a későbronzkori te-lep részletét. A nagyszámú cseréppel és paticcsal kevert réteg a kögyűrű alatt is megvolt, sőt a kögyűrű belső oldalán, az északkeleti szakaszon is folytatódott vörösré-átégett, paticsokkal kevert réteg formájában (4a–b kép).

A halom feltöltéséből származó jellemző kerámia-anyag:

1. Sárga-szürke foltos, enyhén fényezett felületű, vékonyfalú kis bögre törödékei. Mélyen ülő hasvonala simított; a hasvonalból induló és az edényke nyaka köze-pén támaszkodó fül háromszög keresztmetszetű. Fene-kén enyhe omphalos; nyaka hosszú és hengeres, pereme kissé kifelé ívelt. A has- és a nyakvonalon öt, szimmetri-kusan elhelyezkedő, lecsüngő háromszög formáját mu-tató hármass benyomott pontdísz van. M: 6 cm, Szá: 7,7 cm, Fá: 2,8 cm (5. kép 1).

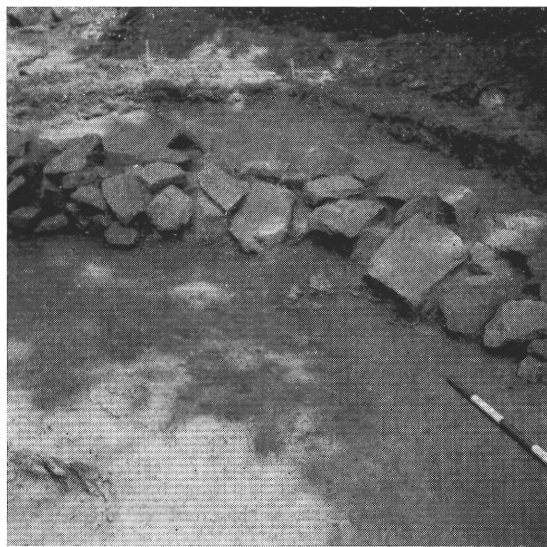
2. Szürke-vörösesbarna foltos, csonkakúpos aljú, behúzott peremű, törödékekből rekonstruálható tál. Feneke egyenesre vágott. Felülete egyenetlen, durva kidolgozású. M: 9,8 cm, Szá: 21,6 cm, Fá: 10,5 cm (5. kép 3).

18. tumulus:

A kb. 120 cm relatív magasságú halom feltöltésében ugyancsak nagyszámú későbronzkori cserepet találtunk. A halom alatt egy szabálytalan alakú, 365×350 cm átmérőjű hulladékgödör került elő, amely 30 cm-re mélyedt az egykori járósínt alá. A nagy hulladékgödör déli részén egy 95×75 cm-es átmérőjű, ovális alakú mélyedés volt, amelynek mélysége a későbronzkori járó-színtől mérve — 64 cm. A gödör kitöltésében nagyszámú patics, faszén és apróra törött edénycserép került elő.

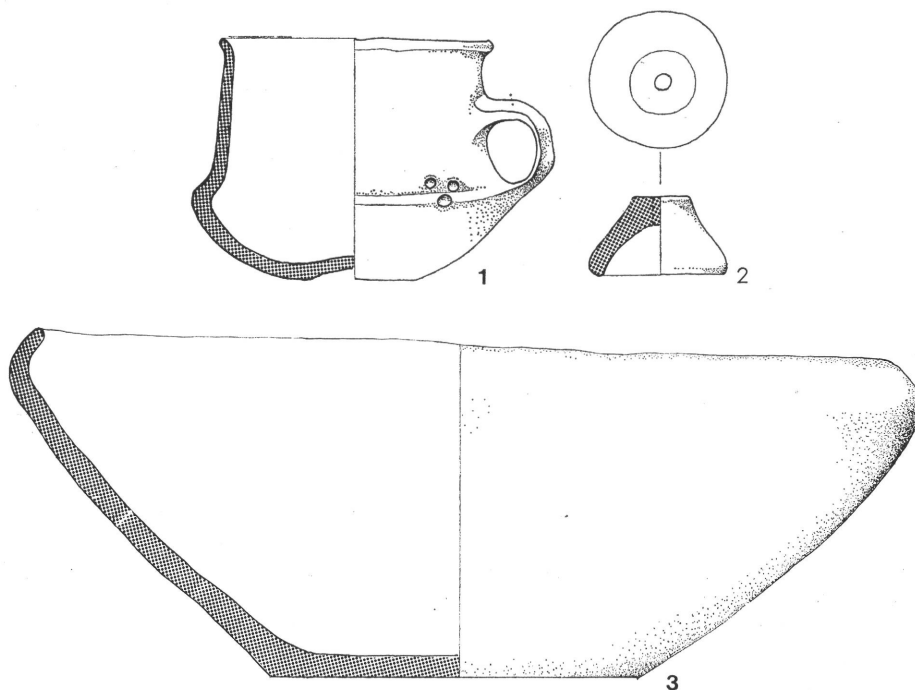
⁴ Maráz B.: Arch. Ért. 106 (1979) 2. kép 1–2,

⁵ Maráz B.: Arch. Ért. 106 (1979) 13. kép.

4. kép: Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori települési réteg a 16. halom kőgyűrűje alatt.

Fig. 4: Pécs-Jakabhegy. LBA settlement-layer found under the stone-ring of the tumulus N° 16.

5. kép: Pécs-Jakabhegy. A későbronzkori telep leletei. 1,3 = a 16. tumulus földjéből; 2 = a 20. tumulus alatti későbronzkori gödörből. M = 1 : 2

Fig. 5: Pécs-Jakabhegy. Finds from the LBA settlement. 1,3 = from the earth of the tumulus N° 16; 2 = from the LBA pit found under the tumulus N° 20. M = 1 : 2.

A halomfeltöltés jellegzetes leletei:

1. Finoman iszapolt, kívül-belül simított felületű, behúzottperemű tál töredéke (III. t. 1);
2. Simított felületű, szürkésbarna, behúzottperemű tál töredéke; pereme síkozott (III. t. 9);
3. Vörösesbarna, téglapiros vagy sötétszürke színű,

finomkidolgozású, enyhén fényezett felületű tálak töredékei; behúzott peremük turbántekecses díszítésű (III. t. 2, 6, 12, 14);

4. Szürkésbarna színű, porózus anyagú, csonkakúpos formájú orsógombok töredékei (III. t. 4, 10);

5. Vörösesbarna, vékonyfalú, egyenesoldalú vagy hordóformájú kisebb fazekak oldaltörédei, tagolt bordadísszal (III. t. 5, 13, II. t. 10);

6. Vörösesbarna, vékonyfalú kisebb edények oldal- és fenéktörédei; fésűs díszítéssel (IV. t. 5, 7);

7. Vörösesbarna, vastagfalú nagy edények vízszintesen kihajló peremeinek törédei; felületük enyhén fényezett. A peremek belső oldalukon síkzottak (II. t. 2, 9, III. t. 11);

8. Szürkésfekete, durva kidolgozású, egyenesfalú és ívelten kihajló peremű fazekak törédei; a perem alatt vízszintes, lapos bütyökkel (II. t. 6, III. t. 7, IV. t. 3 6);

9. Durva kidolgozású fazék oldaltöréde, kerek kis szalagfüllel (II. t. 11);

10. Vékonyfalú, finomkidolgozású, kívül-belül fényezett felületű, enyhe S-profilú és kihajló peremű kis bögre törédei (II. t. 1, 3, 5, IV. t. 4);

11. Vékonyfalú, finoman iszapolt, fényezett felületű, kettőskúpos testű csésze töréde; éles hasvonala és enyhén kifelé ívelt pereme van (II. t. 4);

12. Szürkésbarna, fényezett felületű, enyhén kifelé ívelt peremű csésze töréde a peremből kiinduló és magasan a perem fölé emelkedő síkzott szalagfüllel (IV. t. 1);

13. Téglapiros színű, vékonyfalú kis bögre töréde. Rövid, a peremből kiinduló és kissé a perem fölé emelkedő szalagfüle a nyak középvonalán tapad. Éles hasvonala van (IV. t. 2);

14. Világosbarna, durva kidolgozású, hordóformájú kis fazék töréde; pereme enyhén kifelé ívelt (III. t. 8);

15. Finoman iszapolt anyagú, kívül enyhén fényezett, öblös nagy edények oldaltörédei; a nyakvonal alatt négyes kannelura fut körbe (II. t. 7, III. t. 3);

16. Kívül szürkésbarna, belül feketén fényezett, alacsony ülő hasú, csésze-szerű nagyobb edény töréde. Nyaka hengeres, erősen legömbölyített hasát zeg-zugvonalban haladó hármás árkolás díszíti (II. t. 8);

20. *tumulus*:

Az alacsony, erősen lekopott halom felhordott földjében különösen nagy számban kerültek elő az urnamezős kultúrába sorolható, másodlagos helyzetben levő edénytörédek, mivel ez a halom a későbronzkori település centrumán emelkedik. A halomhoz tartozó kögyűrű egy része és a sírt övező kökeret alatt cserepekkel, paticsfal és faszénrel kevert, fekete színű nagy folt mutatkozott, amely a korai Hallstatt-kori járószintről induló, nagyméretű későbronzkori szemétködröt jelzett (ebbe gödörbe, annak északkeleti szélébe ásták később a koravaskori sírt a halom építésekor). A hulladékgödör közvetlen környékén, a későbronzkori települési rétegből is több edénytörédéket került elő.

Maga a későbronzkori hulladékgödör szabálytalan alakú volt, alja pedig egyenetlen. Mélysége (az egykori járósinttől mérve) 12–38 cm között váltakozott. Hossza 500 cm, legnagyobb szélessége 350–400 cm (3. kép). Nagymennyiségű cserép és faszén, valamint néhány díszítetlen, négyzet ill. téglalap keresztmetszetű, törédekes bronztű volt benne,

A halomfeltöltésben előkerült jellegzetesebb leletek:

1. Barnásvörös, finoman iszapolt, simított felületű, gömbszelet formájú kis csésze töréde; pereme függőlegesen álló és elvékonyodó (VIII. t. 1);

2. Hasonló, de durva kidolgozású, vastagfalú kis tál töréde; függőlegesen álló pereme elvékonyodik és enyhén befelé hajlik (VII. t. 7);

3. Téglapiros ill. barna színű, finoman iszapolt anyagú, kívül-belül simított felületű behúzott tálperem-törédek; síkzottak (VIII. t. 2, 4);

4. Téglapiros, barna ill. sötétszürke színű, szemcsés anyagú, turbántekercses díszű behúzott tálperem-törédek (VI. t. 8, VII. t. 3, VIII. t. 2, IX. t. 2, X. t. 1, 3, 8);

5. Szürkésbarna ill. téglapiros színű, simított felületű, fordított csonkakúpos vagy megközelítőleg gömbszelet formájú mély tálak törédei; peremük egyenesre vágott (V. t. 4, X. t. 12);

6. Szürkésbarna, simított felületű, gömbszelet vagy fordított csonkakúp formájú mély tálka töréde; egyenes, elvékonyodó pereme alatt V-alakban haladó kannelura-köteg van (VI. t. 5);

7. Finom, vékonyfalú, belül fényezett felületű, szélesen, tölcseresen kihajló tálka-perem; szélén sűrű turbántekercs-díszítés, belső oldalán pedig párhuzamos kannelura-sorok, ez alatt ferde árkolások vannak (V. t. 8);

8. Barnásszürke, durva, szemcsés anyagú, ívelten kihajló nyakú és peremű kis edények törédei; a perem alatt néha kis bütyökkel (V. t. 3, 5, 7);

9. Szürkésbarna, finom, vékonyfalú, kívül-belül simított felületű, ívelten kihajló peremű és nyakú kis csészék törédei; éles törésű hasvonaluk van (V. t. 1–2, 6, VI. t. 16);

10. Finom, vékonyfalú, hengeres nyakú kis csészék törédei; éles hasvonalukról induló szalagfül csonkjával. A szalagfülek néha függőlegesen kannelurázottak (VII. t. 1, 4–6);

11. Kívül fényezett felületű, finom kidolgozású kis csésze-szerű edények törédei. Hengeres nyakuk van; gömbölyű hasvonalukon vízszintesen síkzottak vagy egy kis bütyök oldalán induló ferde kannelura-köteggel díszítettek (VI. t. 2, 6–7);

12. Barnásvörös színű, fényezett felületű, rövid hengeres nyakú és enyhén ívelten kihajló peremű kancsók törédei; gömbös hasuk síkzott. A hasvonal felett induló széles szalagfül a perem fölé emelkedik, itt a perem enyhén benyomott (IX. t. 10);

13. Finom, vékonyfalú kis edények oldaltörédei; vízszintes, ferde vagy girland-szerű kanneluraköteggel díszítettek (VI. t. 4, VII. t. 2, 8, VIII. t. 5);

14. Gömbölyű hasú kisebb edények törédei; hasukon széles, függőleges kannelura-dísz van (VI. t. 1, 3, 9, VIII. t. 8, IX. t. 5);

15. Vastagfalú, magas, tölcseresen kihajló peremű, urna-formájú edények törédei. Az edények nyakát sűrű, vízszintes kannelurázás fedi (IX. t. 8);

16. Durva, vastagfalú, vízszintesen kihajló széles edényperemek. Belső oldalukon síkzottak (IX. t. 3–4, X. t. 6, 10, 13).

17. Durva, hordó-formájú fazekak ívelten kihajló peremeinek töredékei (IX. t. 1, X. t. 18).

18. Durván iszapolt anyagú, vékonyfalú fazekak oldal-töredékei, oldalukon tagolt lécdísszel (VIII. t. 3, X. t. 7, 9, 11, 15);

19. Hasonló fazekak töredékei; oldaluk függőleges fésűzésű (X. t. 17);

20. Durva kidolgozású, vastagfalú oldaltöredékek, vízszintesen elhelyezkedő lapos bütyökkel (IX. t. 7, 9, X. t. 14);

21. Háromszög keresztmetszetű fazékfülek (X. t. 2, 5).

A halomfeltöltés alatti *későbronzkori járószintről és települési rétegből* való kerámiaanyag:

1. Sima, díszítetlen behúzott tálperemek; vörös vagy szürkésbarna színűek és porózus anyagúak, vagy feketén fényezett felületűek (XI. t. 2, 4–5);

2. Finom, vékonyfalú, ívelten kihajló nyakú és peremű éles hasvonalú kis csészék töredékei (XI. t. 3);

3. Durva, vastagfalú, porózus felületű nagy fazekak laposan kihajló perem-töredékei (XI. t. 1, 8–10); a perem alatt néha fogófül töredékével (XI. t. 6);

4. Barnásszürke, durva anyagú, hordó formájú fazekak töredékei; hasukon rövid szalagfüllel (XI. t. 7);

A 20. tumulus alatti *későbronzkori gödör* jellemző kerámiaanyaga:

1. Fekete színű, belül fényezett, sima, behúzott tálperem-töredékek (XIII. t. 7);

2. Vörös vagy szürkésbarna, kívül fényezett felületű, turbántekercses tálperemek (XII. t. 4, 7, XIII. t. 6, XIV. t. 2, 5–6, 8, 18);

3. Vörösésbarna, simított felületű (vagy néha belül feketén fényezett), vékonyfalú, lapos, gömbös formájú kis csészék töredékei. Egyenesre vágott peremükön finom turbántekercs-dísz (XIV. t. 3, 7, 13);

4. Vékonyfalú, enyhe S-profilú kis bögrék töredékei (XII. t. 1, XIII. t. 8);

5. Ívelten kihajló nyakú és peremű, éles hasvonalú, vékonyfalú kis csészék töredékei. A hasvonalon induló és a perem fölé emelkedő szalagfül indulása alatt vagy mellett függőleges ill. ferde kannelura-köteg (XIII. t. 1, 3, 4);

6. Vékonyfalú, gömböshasú kis csészék töredékei; hasuk függőlegesen kannelurázott (XIII. t. 5);

7. Durva anyagú, vékonyfalú, enyhén kihajló peremű kis poharak töredékei; oldalukon tagolt lécdíszítéssel (XII. t. 3, 5–6), függőlegesen átfúrt kis bütyökkel (XII. t. 8) vagy vízszintesen elhelyezkedő lapos bütyökkel (XIV. t. 10);

8. Hasonló, de nagyobb, vastagfalú fazekak oldal-töredékei (XIV. t. 16–17);

9. Durva, porózus anyagú, laposan kihajló peremű fazekak töredékei; peremük a belső oldalon néha síkzott (XIV. t. 9, 14–15);

10. Seprűs vagy fésűs díszű edényoldalak (XII. t. 9, XIII. t. 9);

11. Háromszög keresztmetszetű bögrék töredékei (XII. t. 2, XIII. t. 2);

12. Lapos szalagfülek töredékei; néha fényezett és függőlegesen sűrűn kannelurázottak (XIV. t. 1, 4);

13. Vékonyfalú kisebb edény omphalosos alj-töredéke (XIV. t. 12);

14. Durva, egyenesre vágott aljú fazéktöredékek (XIV. t. 11);

15. Vörösésbarna színű, fényezett felületű, csonkakúp formájú kis orsógomb. M: 2,1 cm, Sz: 1,8 ill. 3,6 cm (5. kép 2);

16. Feketén fényezett felületű, világosbarna foltos két-fülű edény. Hasán turbántekercses dísz van. Nyaka hengeres, enyhén kifelé ívelt pereme a két fül felett kissé felhúzott és benyomott. Rövid, széles szalagfülei háromszög keresztmetszetűek, a hasvonalról indulnak és a nyak közepénél támaszkodnak. M: 10,9 cm, Szá: 13 cm, Fá: kb. 8,1 cm (I. t. 2);

17. Vörösésbarna színű, urnaformájú nagy edény, sötétszürke foltokkal. Felülete simított. Lapított tojásformájú teste, rövid hengeres nyaka és vízszintesen kihajló széles pereme van. Kissé deformálódott. M: 27,5 cm, Szá: 24,2 cm, Fá: 10 cm (I. t. 4).

99. tumulus⁶:

A halomsírmező és az urnamezős település területének északi harmadában levő, 17 m átmérőjű tumulus feltöltésében rendkívül nagy mennyiségű későbronzkori cserép, patics és salak került elő. A halom alatt az egykori járószintet megkeresve a halomhoz tartozó sírgödörön kívül a későbronzkori járószintbe taposott cserepeket és paticsokat találtuk meg, valamint két szeméttöredéket és két tapasztott aljú tűzhelyet.

A halom felhordott földjében talált edénytöredékek zöme hasonló vagy csaknem azonos az előzőekben ismertetett kerámiaanyaggal (XV–XVII. tábla).

A *későbronzkori járószintbe* taposódott edénytöredékekből két jellegzetes edény rekonstruálható:

1. Világosbarna — szürke foltos, enyhén fényezett felületű, mély, csonkakúpos aljú tál. Hasvonalát sűrűn elhelyezett ferde kannelurák borítják. Rövid, hengeres nyaka van; széles és vízszintesen kihajló pereme síkzott. Alja egyenesre vágott. M: 21,4 cm, Szá: 33,2 cm, Fá: 8,5 cm (I. t. 1);

2. Vörösszürke, durva kidolgozású, kétfülű fazék. Hordószerű teste, kissé kifelé ívelődő pereme és egyenesre vágott alja van. Nyakvonala alatt két rövid szalagfül. M: 19,4 cm, Szá: 17 cm, 9,2 cm (I. t. 3).

A halomfeltöltés alatt két későbronzkori hulladék-gödör is előkerült. Az 1. sz. gödör vese alakú; hossza 3,6 m, szélessége 1,2–1,7 m között váltakozik. Kitért-

⁶ Mivel feltárására még a halomsírmező feltérképezése és a tumulusok végleges beszámozása előtt került sor, ideiglenesen a feltáráskor az 1/C. jelzést kapta. Így szerepel az ásatási naplóban is és az első előzetes közlésben is (Maráz B.: Arch. Ért. 106 (1979) 78., 2. kép 3).

sében kevés patics és cserép volt; a cserepek alapján egy edényt is sikerült rekonstruálni:

1. Vörösseszürke, porózus, vékonyfalú, csonkakúpos aljú mély tál. Gömbölyű hasvonalán girlandformán elhelyezett, kettős bordákból álló díszítés megy körbe. Hengeres nyaka rövid, pereme ívelten kihajlik. Alja egyenes. M: 11,4 cm, Szá: 21,4 cm, Fá: 6,4 cm (I. t. 6).

A 2. sz. hulladékgödör nagyjából kerek, 3,2–3,5 m átmérőjű és mélysége (az egykori járósintztől mérve) 50–60 cm között váltakozott. Kitöltésében igen sok paticsot és salakot találtunk; cserép szinte egyáltalán nem volt benne.

A két hulladékgödörtől északra is és délre is egy-egy, egymástól 5,5 m távolságra levő tűzhely került elő. Az I. tűzhely 80 cm átmérőjű, kör alaprajzú, a II. tűzhely hozzá hasonló, de átmérője 70 cm volt. Az I. tűzhely tapasztásában nagymennyiségű cserép volt; ezekből a következő edényt lehetett összeállítani:

1. Vörös színű, durva, vastagfalú kisebb fazék. Alja egyenesre vágott; rövid nyaka hengeres, pereme tölcseresen kifelé ívelt. Hasán hullámvonalban körbefutó, benyomásokkal tagolt bordadisz látható. M: 13,1 cm, Szá: 17 cm, Fá: 9,5 cm (I. t. 5).

Az ismertetett kerámiaanyagon kívül kevés töredékes és jellegtelen bronztárgy került még elő, továbbá feltűnően nagyszámú salak és bronzöntésből származó kisebb öntvényrögök. Mindez, valamint a későbronzkori telep szélén megtalált bronz kincslet (amelyben bronz nyersanyag, öntési rögök, beolvasztásra való

hibás vagy törött bronztárgyak és ötvösszerszámok is voltak az ép ékszerek, sarlók, eszközök mellett) azt bizonyítja, hogy a településen bronzöntés is folyt.

3. A leletanyag időrendi helyzete

A kerámiaanyag a későbronzkori település összes, mindeztideig megszondázott pontján azonos sajátosságokat, típusokat és formákat tartalmaz, ami arra mutat, hogy ez a magaslati település az urnamezős kultúra életének egyetlen korszakában állt fenn. Emlékanyaga egyben a Jakabhegy legrégebbi régészeti hagyatékát is jelenti. E település pusztulása után jóval később, a Ha C periódus kezdetén létesült területén a korai Hallstatt-kultúra tumulus-temetője és földvára.

A Jakab-hegyi későbronzkori telep, mint a régibb urnamezős kultúrához tartozó magaslati telepek többsége,⁷ a BD periódusban keletkezett, és létezése a Ha A időszak végén meg is szűnt, amit a leletanyag tipológiai összetétele egyértelműen bizonyítani látszik.

A Jakabhegyi emlékhelyhez leginkább a Pécsvárad – Aranyhegyen⁸ feltárt település és a Mohács – Csele patak lelőhelyről ismert kerámiaanyag⁹ hasonlít. A Drávától délre eső területeken Virovitica, Sirova Katalena,¹⁰ a Dunántúl északabbi vidékéről pedig Érdliget,¹¹ Magyaralmás,¹² Lengyel és Nagyberki – Szalacska¹³ lelőhelyek kapcsolhatók az általunk a Jakabhegyről ismertetett leletekhez. Ilyenformán a Jakabhegy legkorábbi, erődítés nélküli települése a dunántúli urnamezős kultúra régebbi szakaszához (Velatice – Vál I) köthető és időrendileg a Ha A periódus első felébe sorolható.¹⁴

Excavations on Pécs-Jakabhegy 1976–1983. The Late Bronze Age Settlement (Preliminary Report)

BORBÁLA MARÁZ

The remains of the earliest settlement of the well-known site can be found in the western part of the plateau divided by the later earth-work of the Early Iron Age hill-fort. Thus the area of the Late Bronze Age settlement was disturbed in various ways: in the course of the Early Iron Age build up inside and by the building

of the tumuli of the cemetery outside of the earth-work let alone the erosion of the plateau. The finds belonging to the Urn-field settlement were found mostly in the mounds of the barrows in secondary position since the Early Iron Age tumuli were filled up by scraping the earth of the surface-layer i.e. the LBA settlement-layer

⁷ Patek E.: Arch. Hung. 44 (1968) 17.

⁸ Dombay J.: Kőrézkori és kora-vaskori település nyomai a pécsvárad Aranyhegyen. JPMÉ (1958) 53–102.

⁹ Kőszegi F.: Beiträge zur Geschichte der ungarischen Urnenfelderzeit. Acta Arch. Hung. 12 (1960) 137–167.

¹⁰ K. Vinski-Gasparini: Die Urnenfelderkultur in Nordkroatien. (zadar 1973) 196–198., 7–11., 17–16. tábla.

¹¹ Kőszegi F.: Beiträge zur Geschichte der ungarischen Urnenfelderzeit (HAB). Acta Arch. Hung. 9 (1959) 289–298.

¹² F. Petres É.: Früheisenzeitliche Funde in Komitat Fejér. Acta Arch. Hung. 9 (1959) 299–314.

¹³ Patek E.: Arch. Hung. 44 (1968) 58–60.

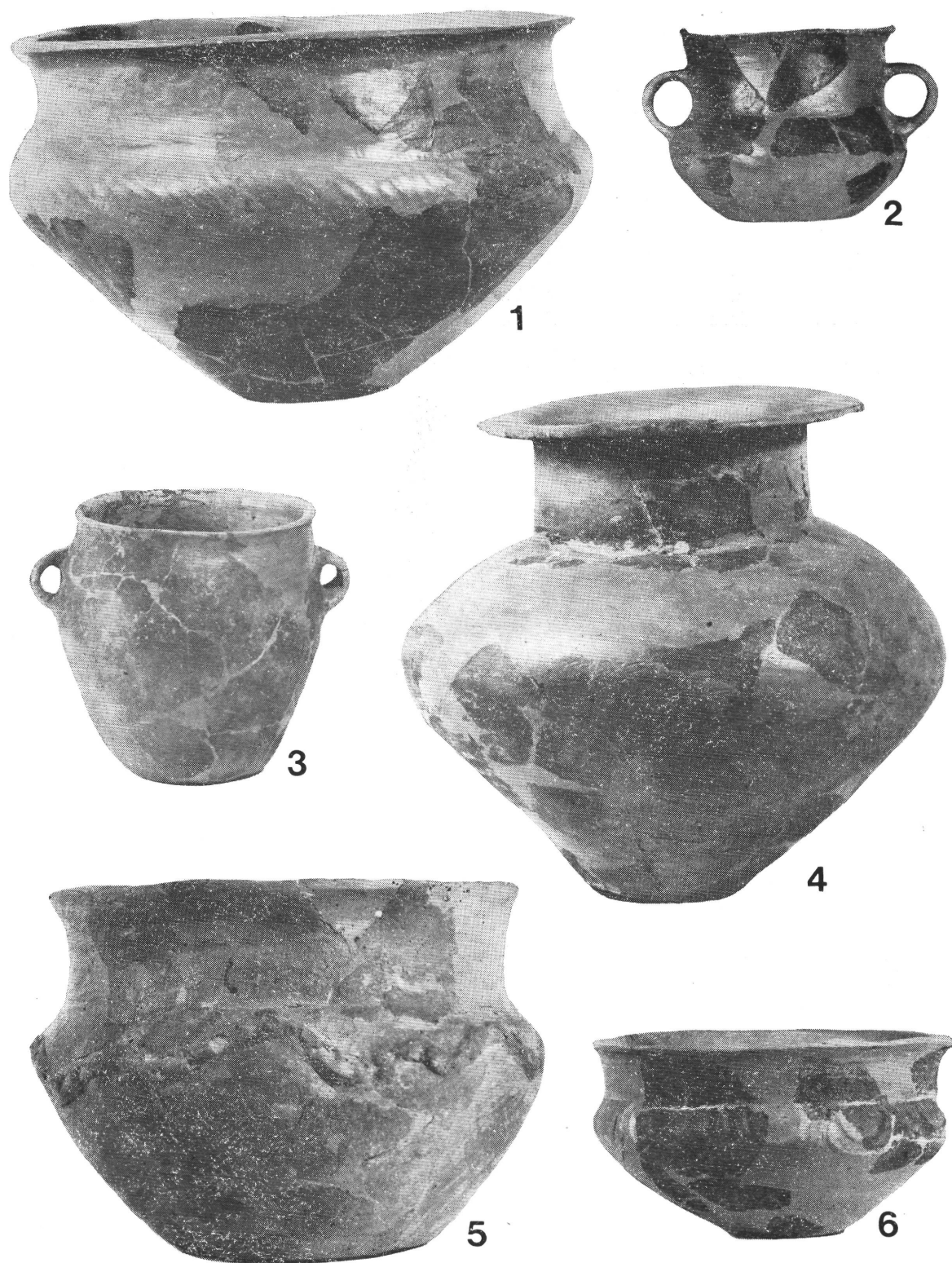
¹⁴ A dunántúli korai urnamezős kultúrára vonatkozó fontosabb irodalom: F. Petres É.: Acta Arch. Hung. 9 (1959) 299–314.; Ua.: Früheisenzeitliches Gräberfeld in Vál. Alba Regia 1 (1960) 17–42.; Kőszegi F.: Acta Arch. Hung. 9 (1959) 289–298.; Ua.: Acta Arch. Hung. 12 (1960) 137–167.; Ua.: Beiträge zu der Geschichte der älteren Urnenfelderkultur Transdanubiens.

Alba Regia 2–3 (1961–62) 25–31.; Ua.: Későbronzkori kutatások a főváros térségében. Bp. Rég. 22 (1971) 62–73.; Patek E.: A tököli koravaskori urnatemető. Bp. Rég. 18 (1958) 414–418.; Ua.: Arch. Hung. 44 (1968) 76–77.

together. On the other side, the mounds covered some objects of the LBA settlement (pits and hearths) stabilizing them in original position without further erosion (figs. 1–4). This paper is intended to publish the LBA settlement—material found in the course of the excavations of the Early Iron Age (Hallstatt C period) tumuli.

Judging from the typology of the material it seems very likely that the earliest settlement of Pécs–Jakabhegy dates back to the BD — Hallstatt A period and belongs to the Early Urn-field Culture. This is the period when other mountain-areas of Transdanubia also became settled and the net-work of the well defendable settlements in different regions were established.

The LBA settlement in question must have been given up and abandoned by its inhabitants about the end of the Hallstatt A period. Both the Urn-field material containing the types of the early phase only and the fact that the remains of the LBA settlement have been discovered in the area of the Early Iron Age cemetery with barrows seem to point to a cultural break, a hiatus between the Hallstatt A and Hallstatt C periods i. e. during the time of the Hallstatt B period. The depot of bronze items found outside of the Urn-field settlement-area, on the slope of the Jakabhegy also belongs to the Hallstatt A phase and its hiding may well have been connected with the abandonment of the Urn-field settlement of the plateau.

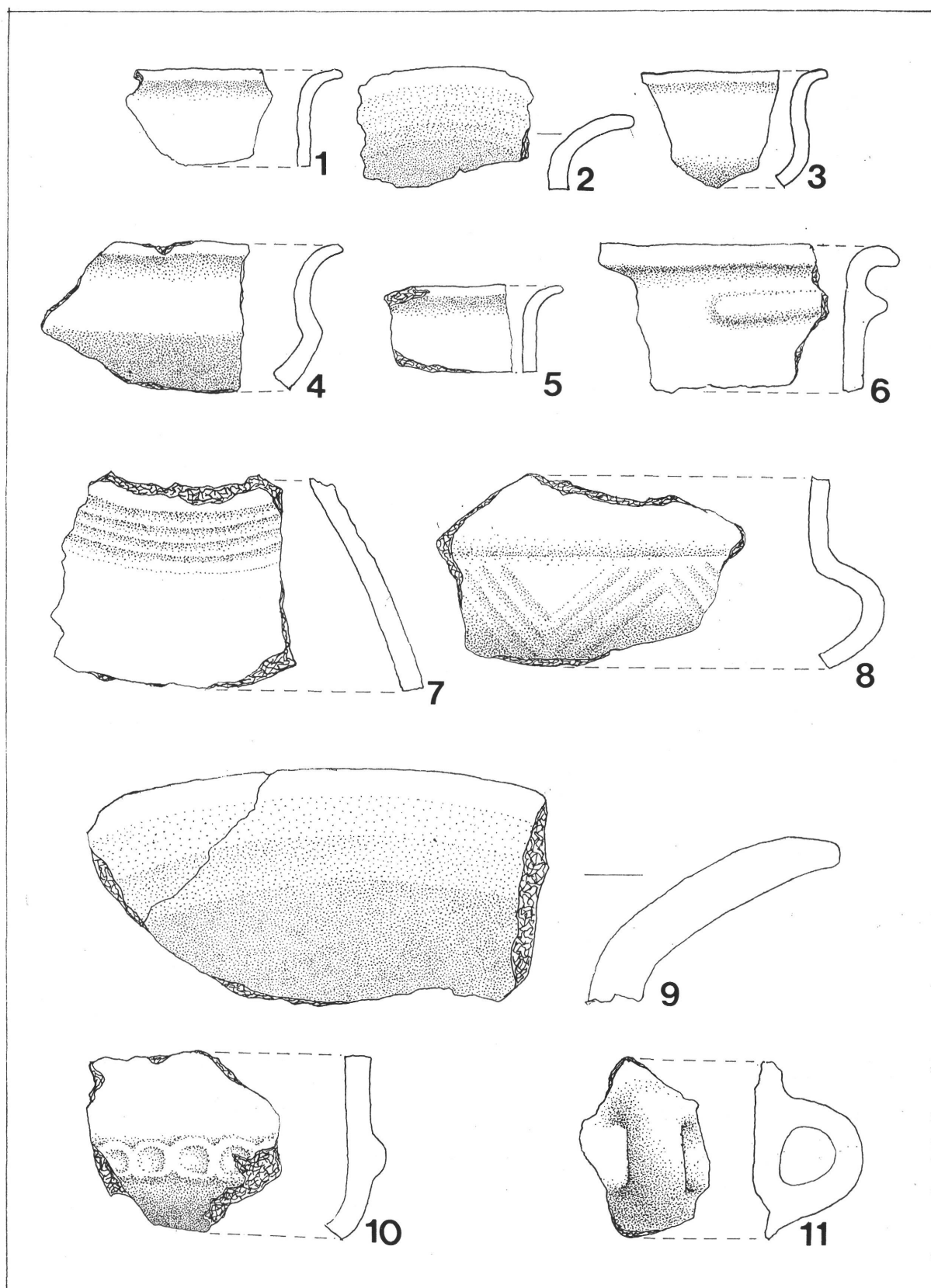

I. tábla:

Pécs-Jakabhegy. Edények az urnamezős kultúra telepanyagából. 1,3,5-6 = 99. tumulus, 2,4 = 20. tumulus.

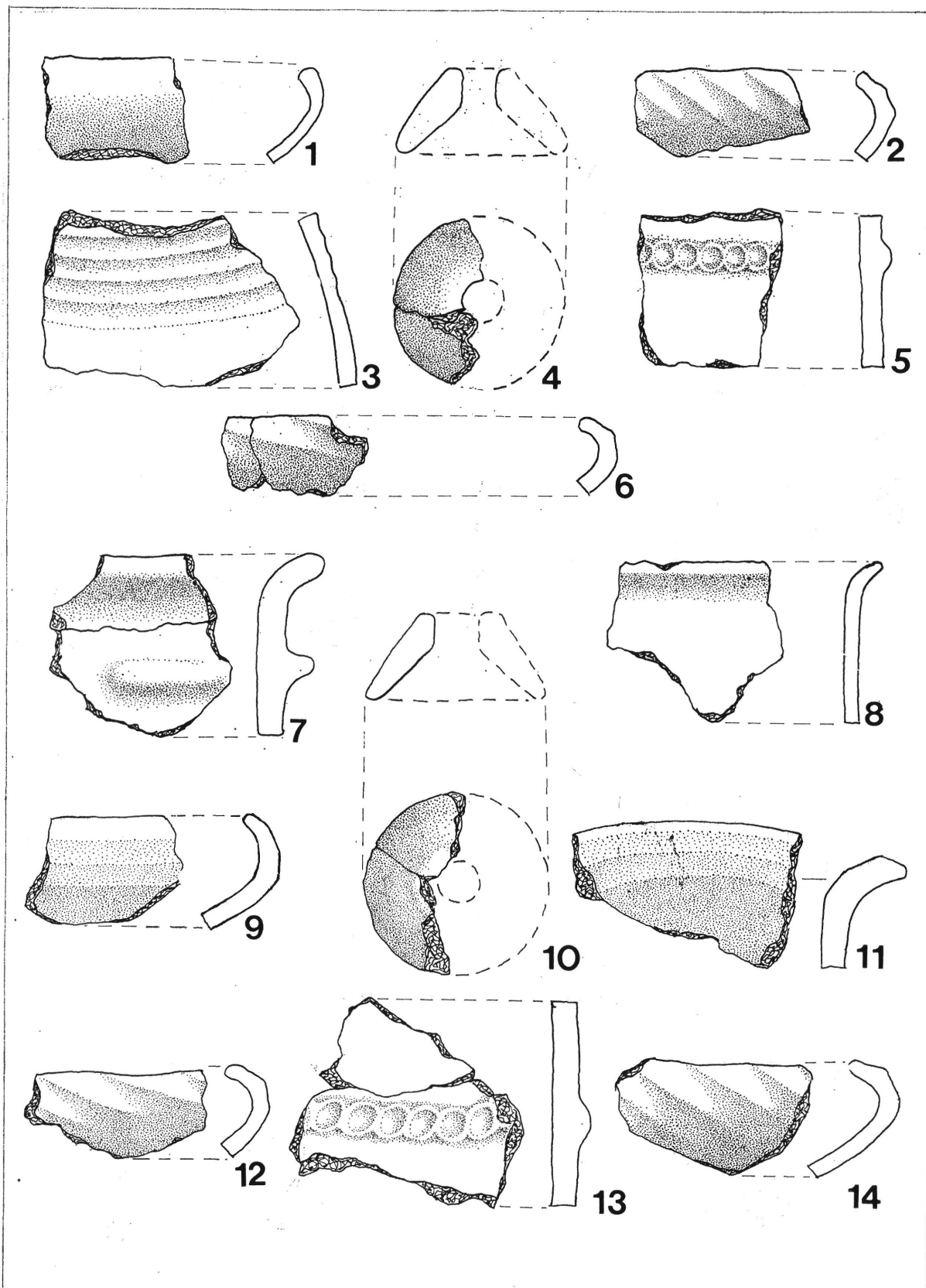
Plate I:

Pécs-Jakabhegy. Vessels from the Urn-field Culture settlement.

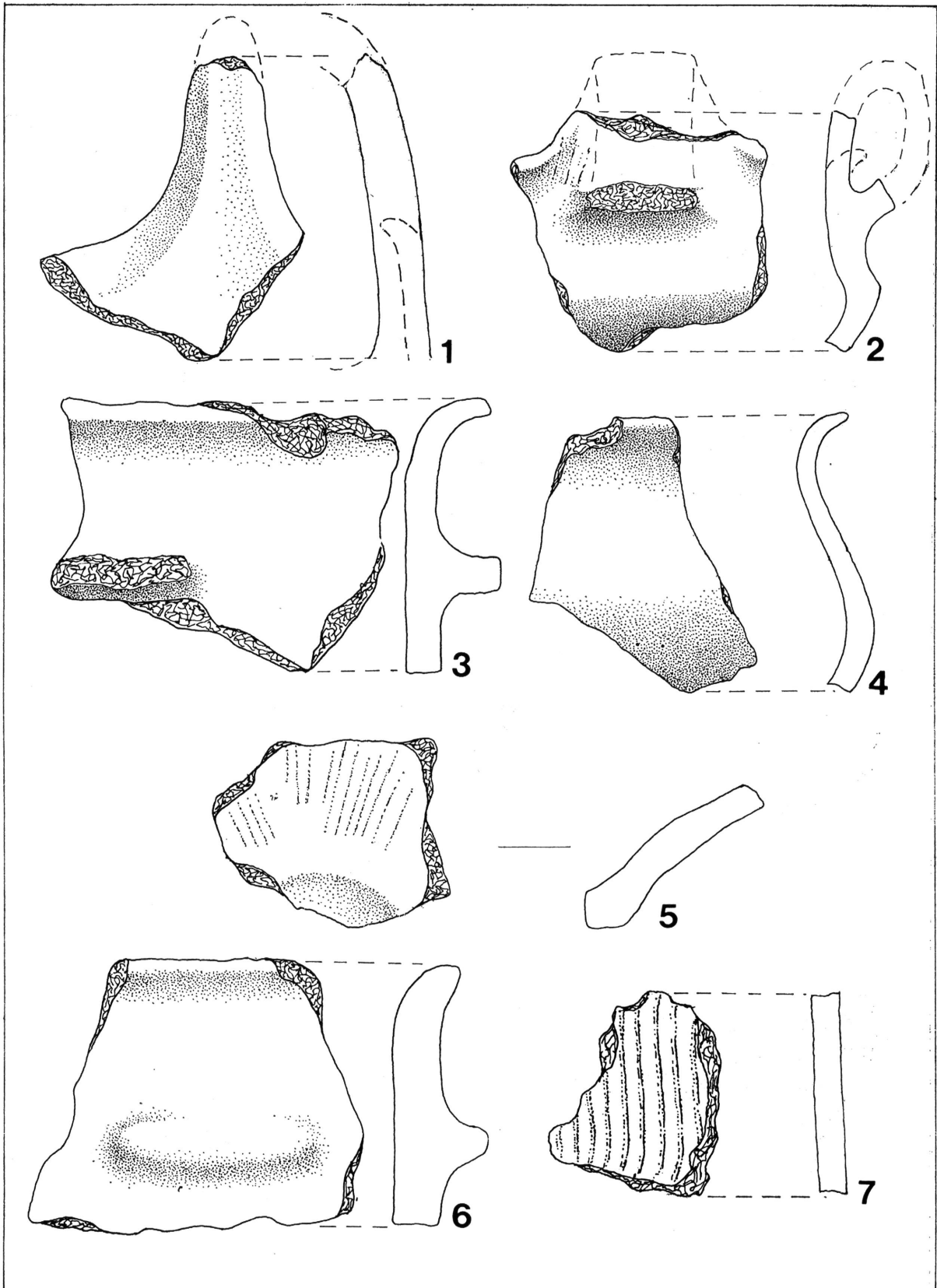
II. tábla:
Plate II:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 18. halom földjéből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 18. M = 1 : 2.

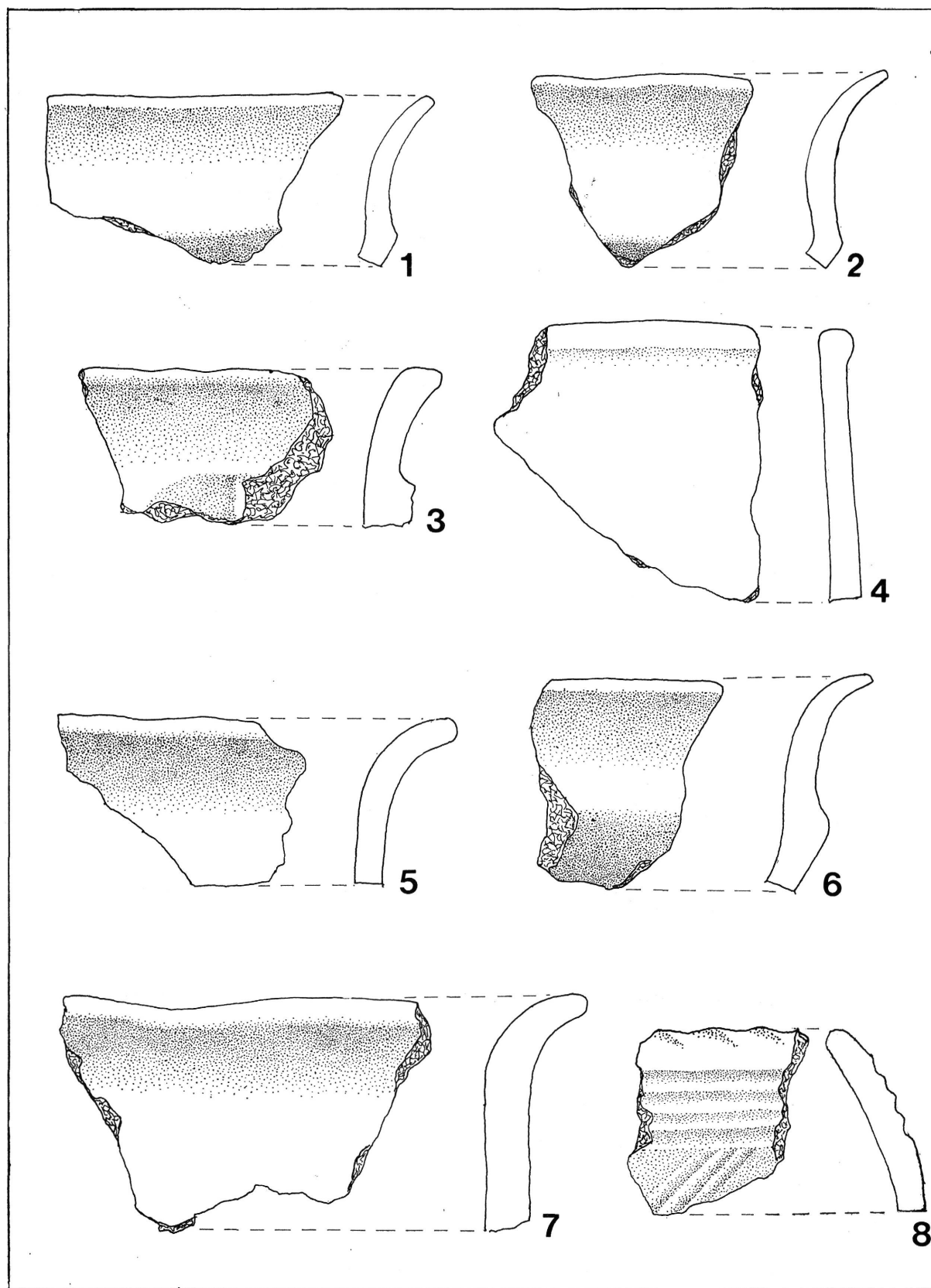
III. tábla:
Plate III.

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 18. halom földjéből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 18. M = 1 : 2.

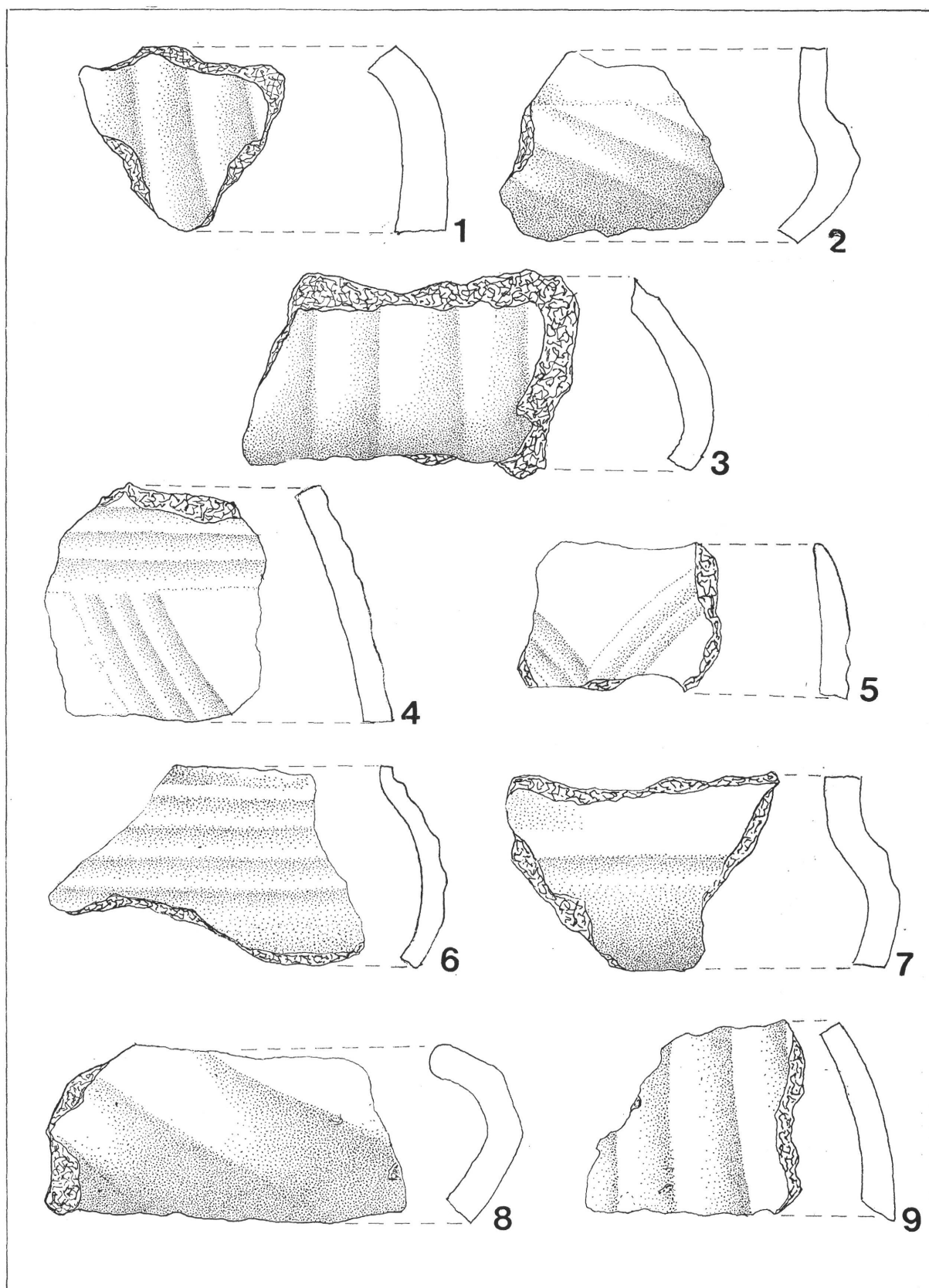
IV. tábla:
Plate IV:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 18. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 18. M = 1 : 1

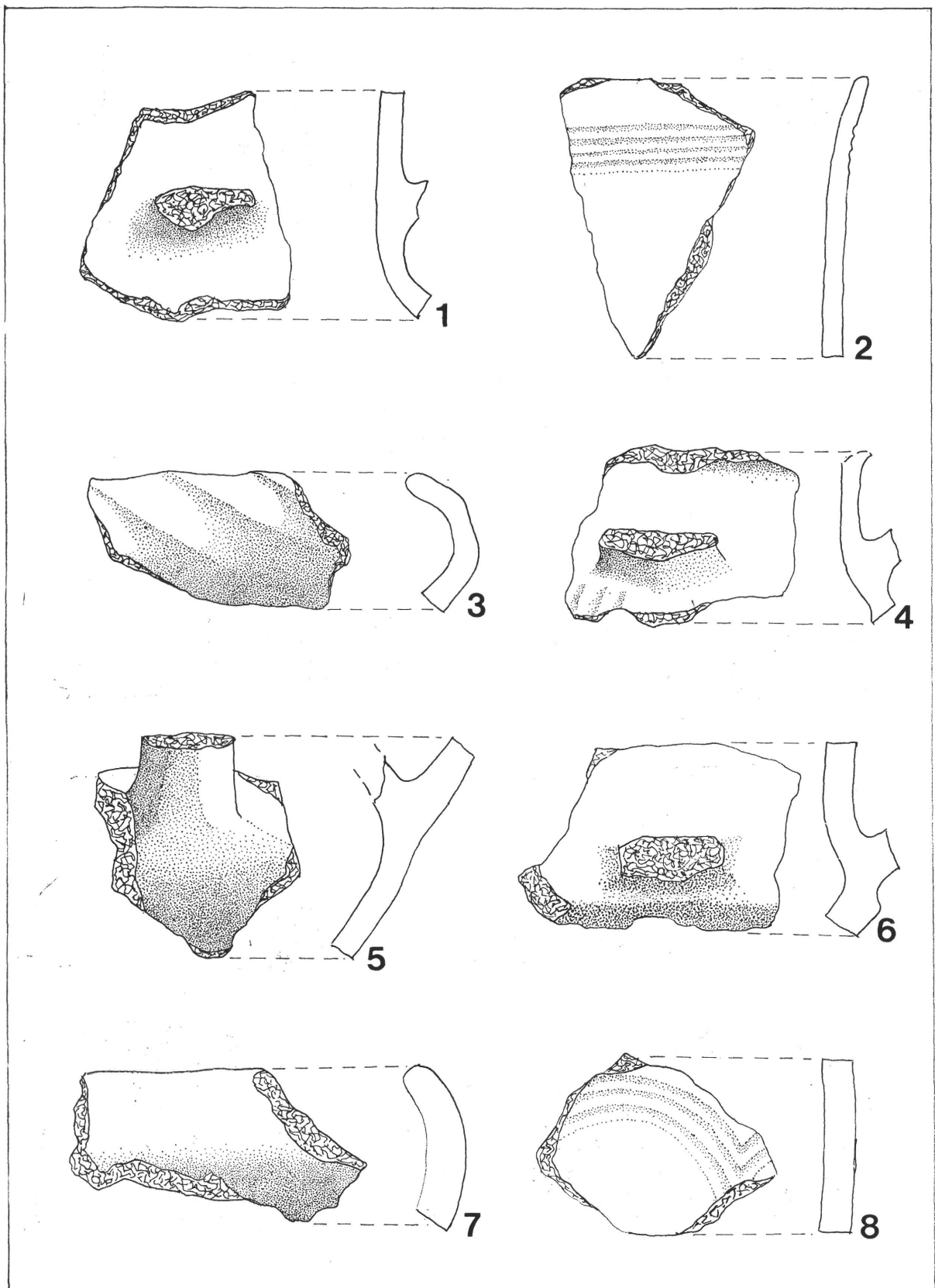
V. tábla:
Plate V:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 1

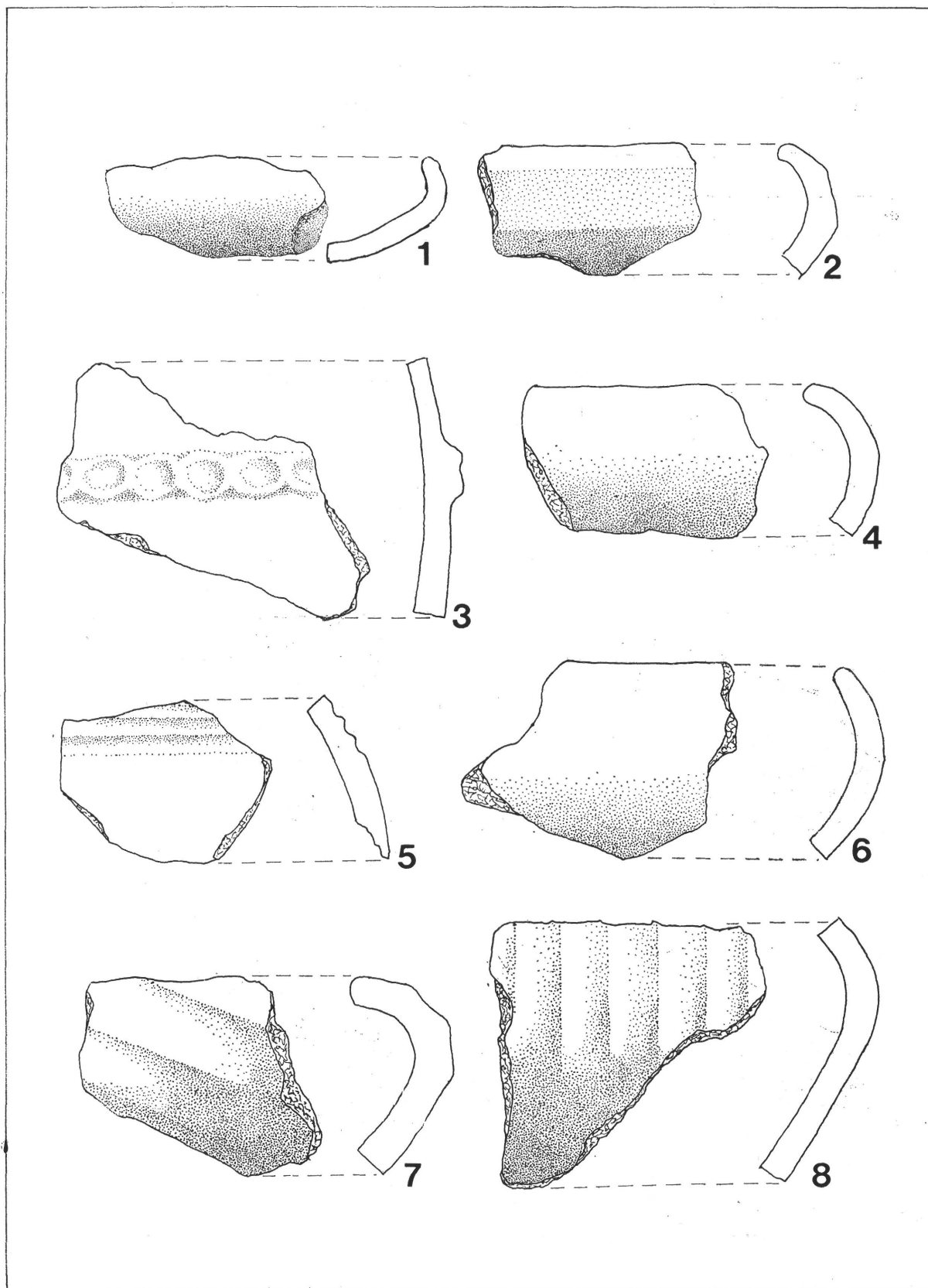
VI. tábla:
Plate VI;

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 1

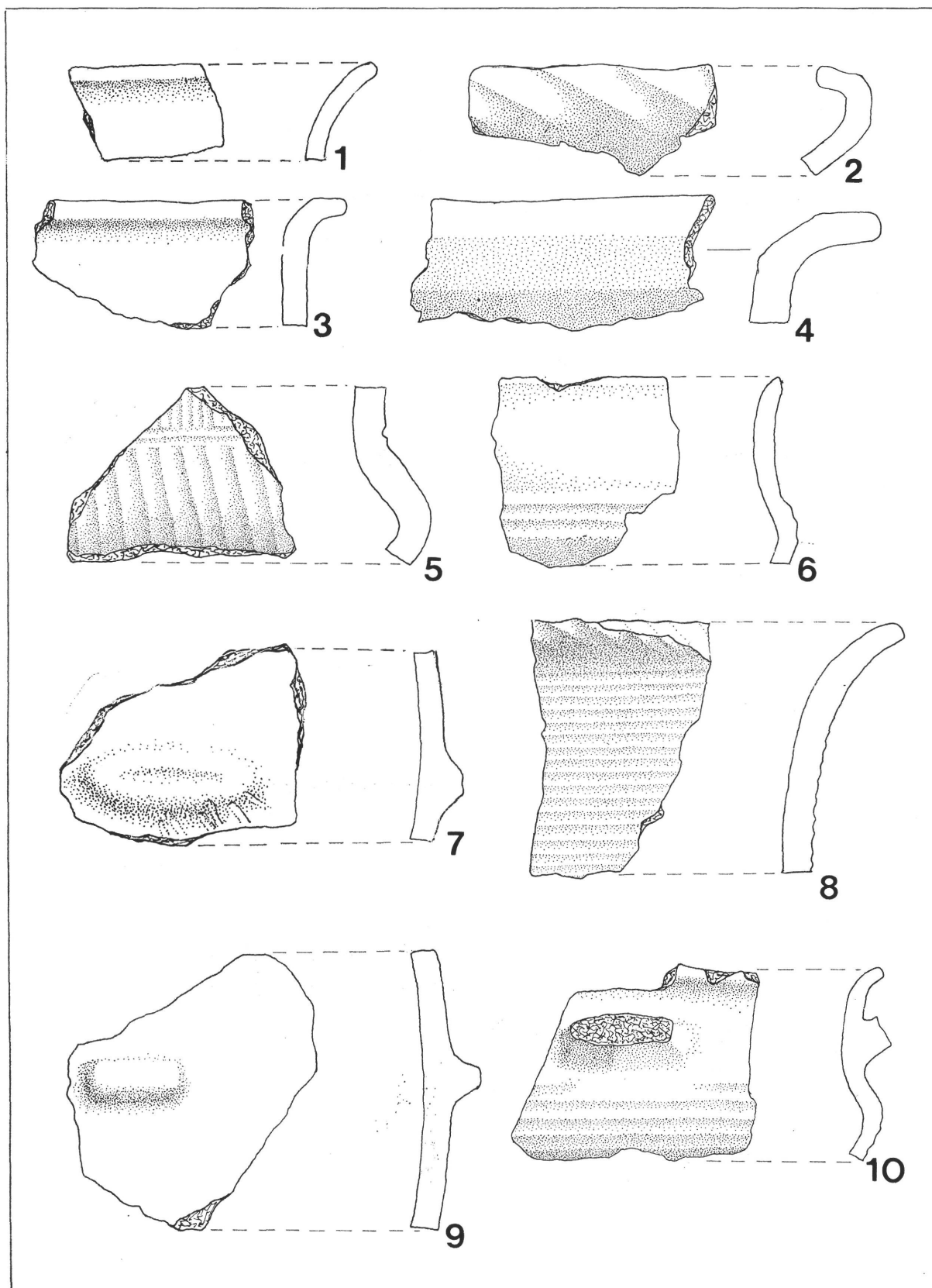
VII. tábla:
Plate VII.

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 1

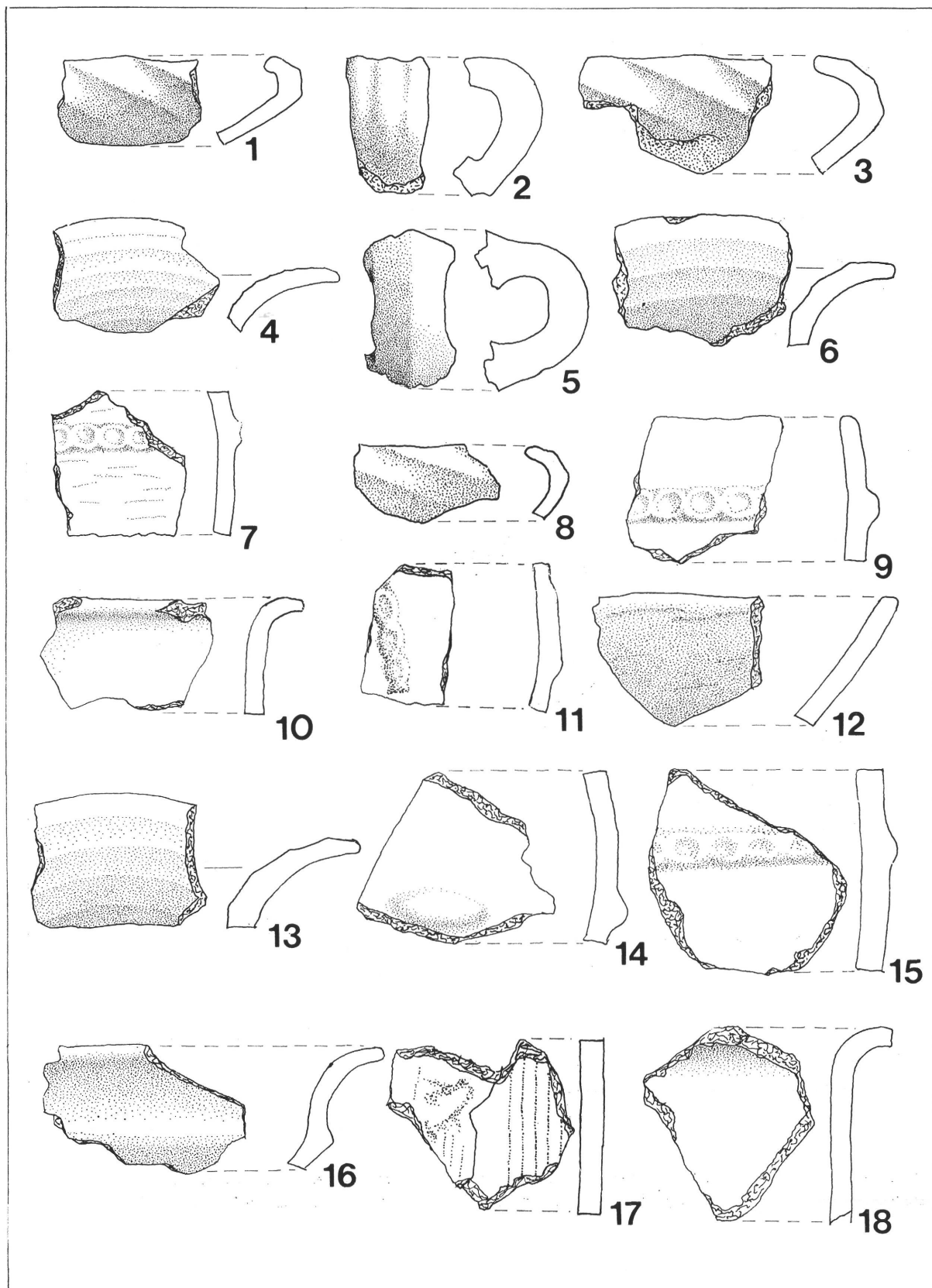
VIII. tábla:
Plate VIII:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 1

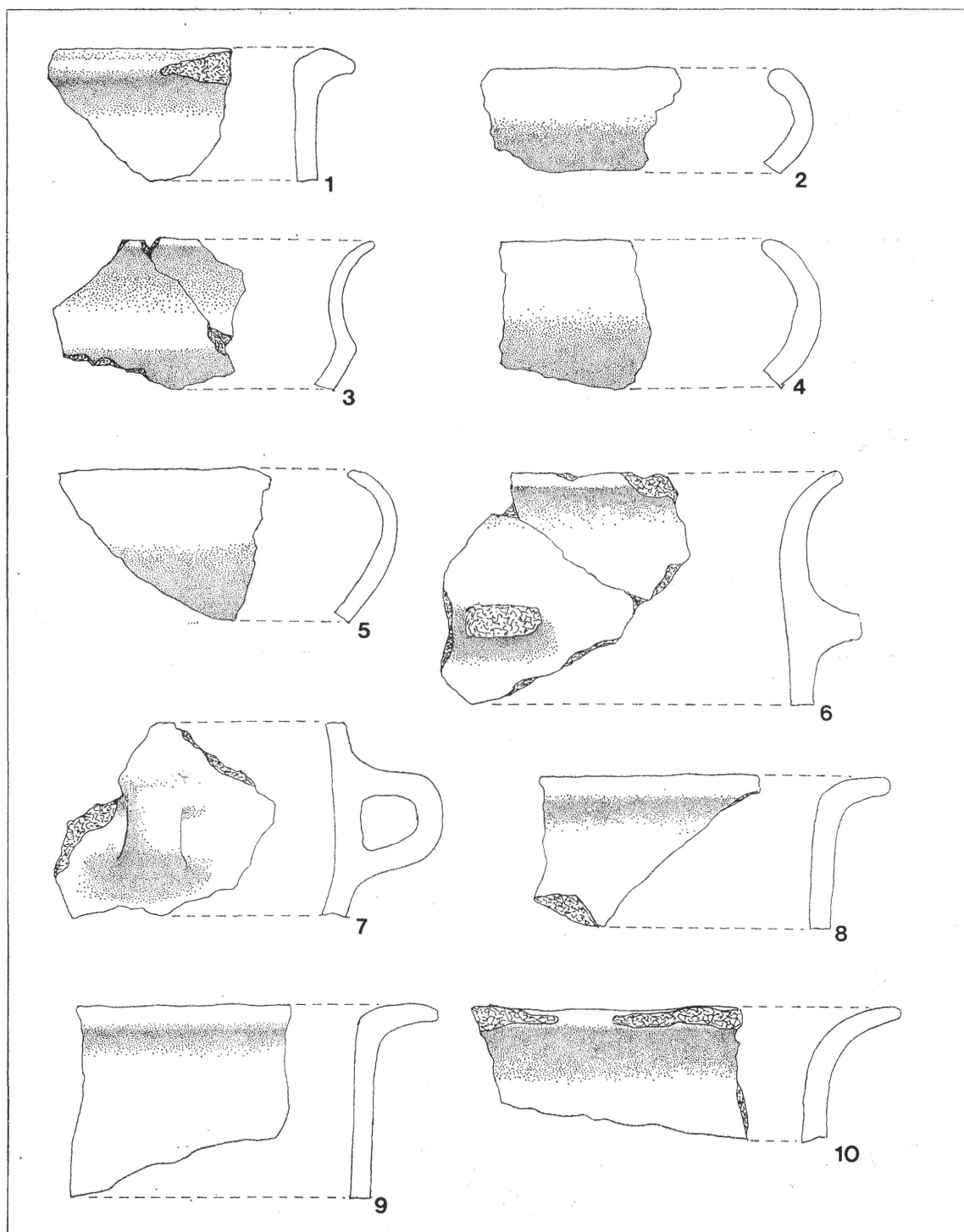
IX. tábla:
Plate IX:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 2

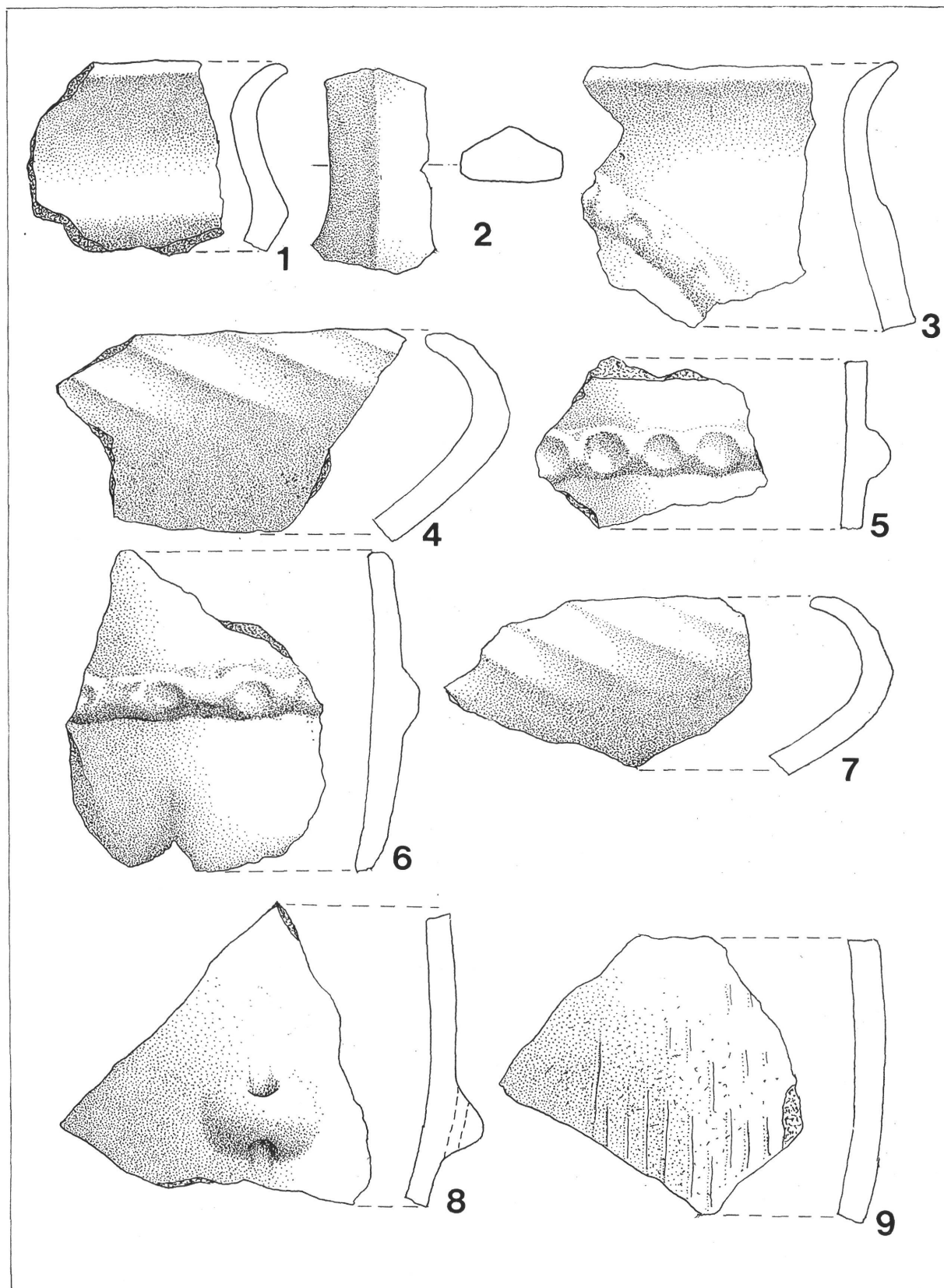
X. tábla:
Plate X:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori leletek a 20. halom földjéből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 20. M = 1 : 2

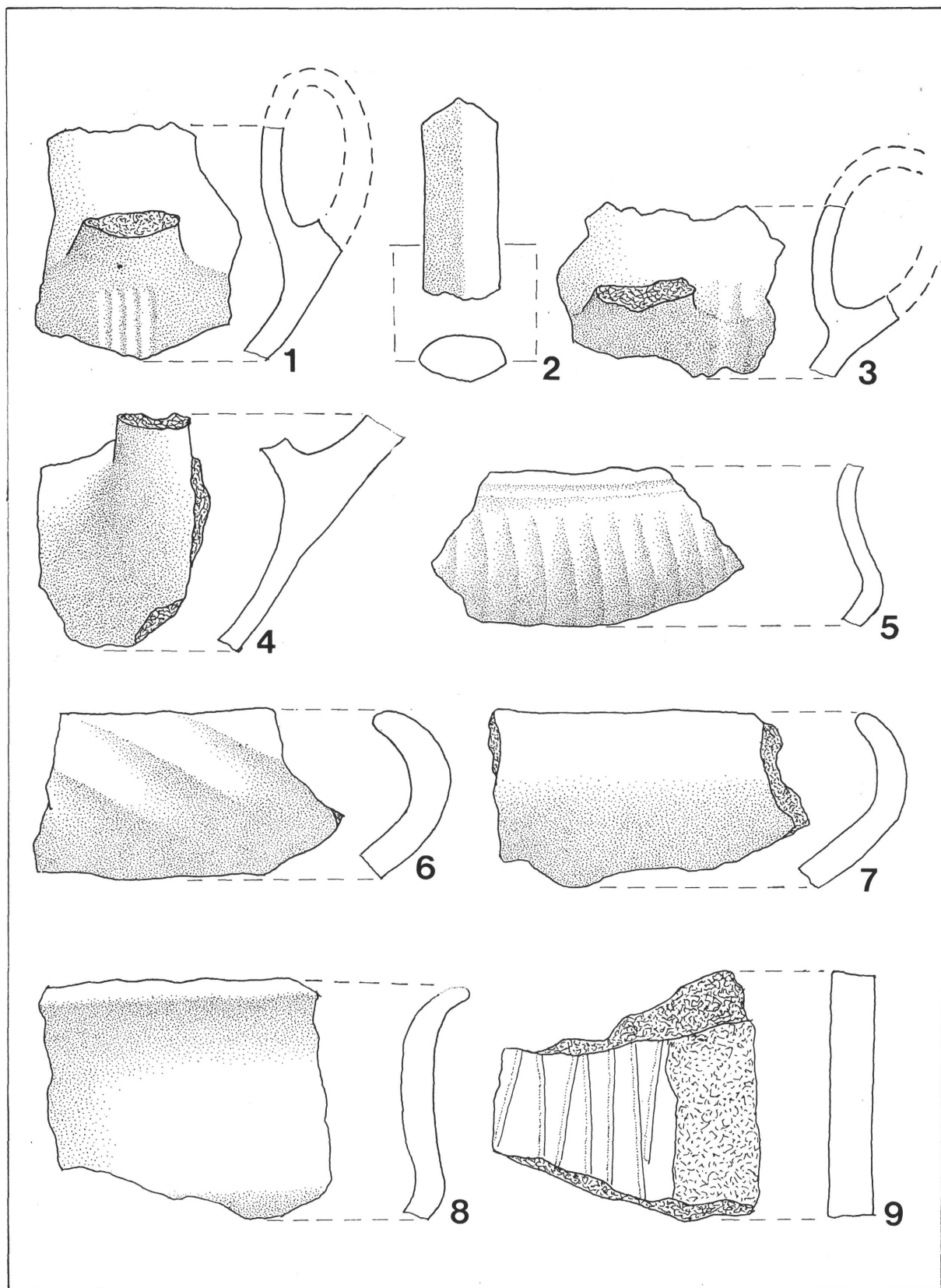
XI. tábla:
Plate XI:

Pécs-Jakabhegy. Leletek a 20. halom alatt talált későbronzkori települési rétegből és járósíntből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. Finds from the LBA cultural layer found under the tumulus N° 20. M = 1 : 2

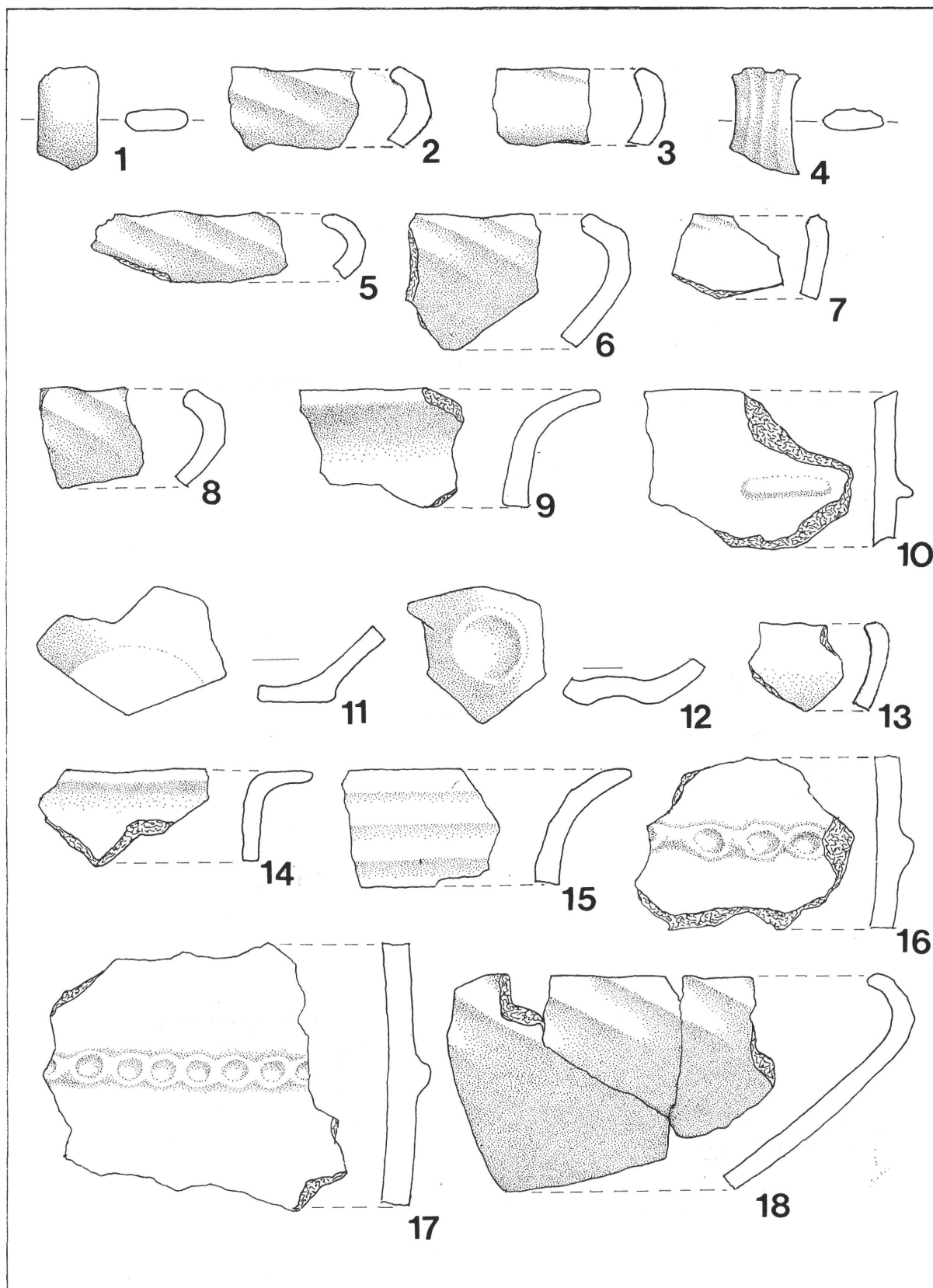
XII. tábla:
Plate XII;

Pécs-Jakabhegy. Leletek a 20. halom alatt talált későbronzkori gödörből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. Finds from the LBA pit found under the tumulus N° 20. M = 1 : 1

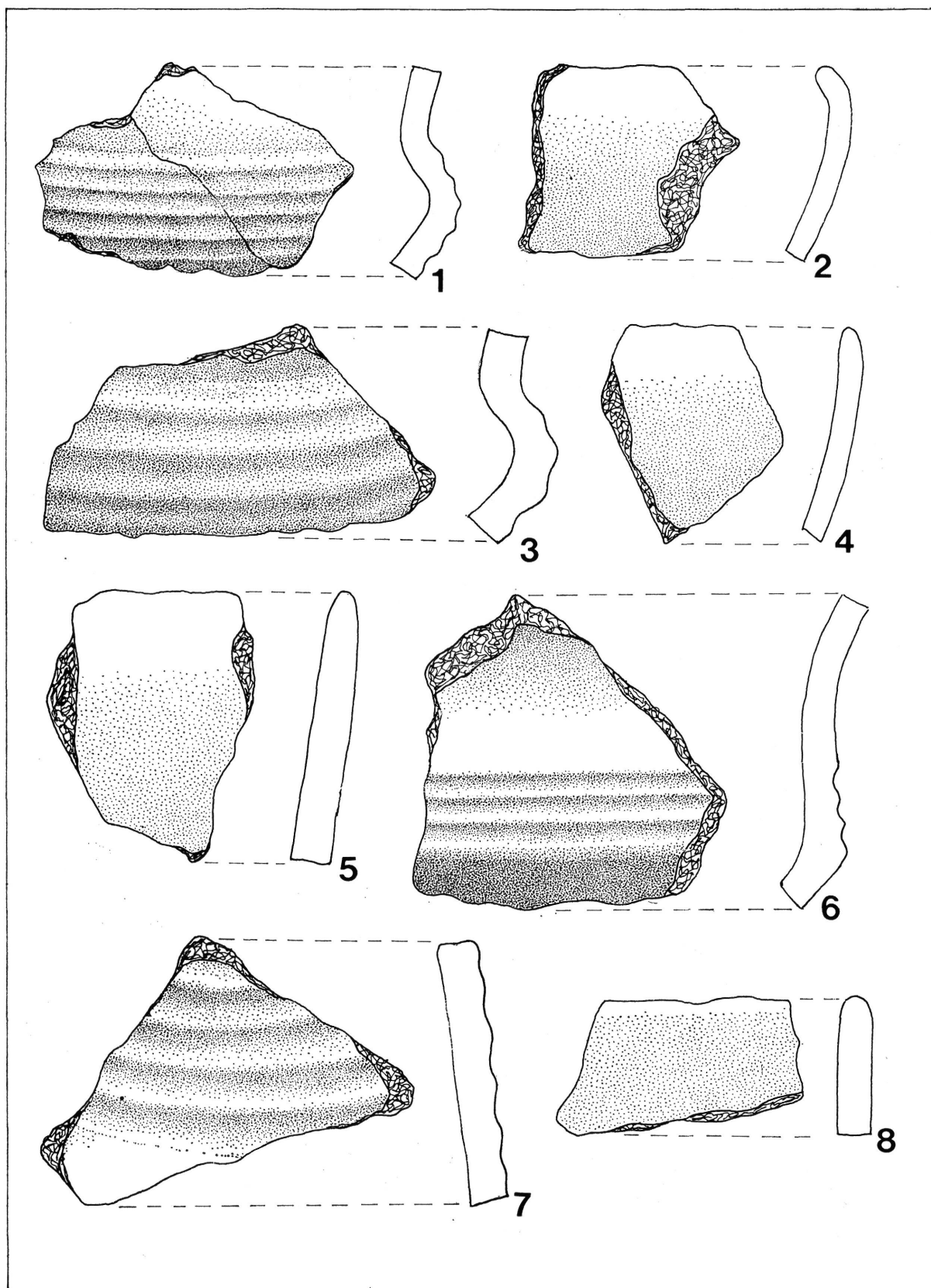
XIII. tábla:
Plate XIII;

Pécs-Jakabhegy. Leletek a 20. halom alatt talált későbronzkori gödörből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. Finds from the LBA pit found under the tumulus N° 20. M = 1 : 1

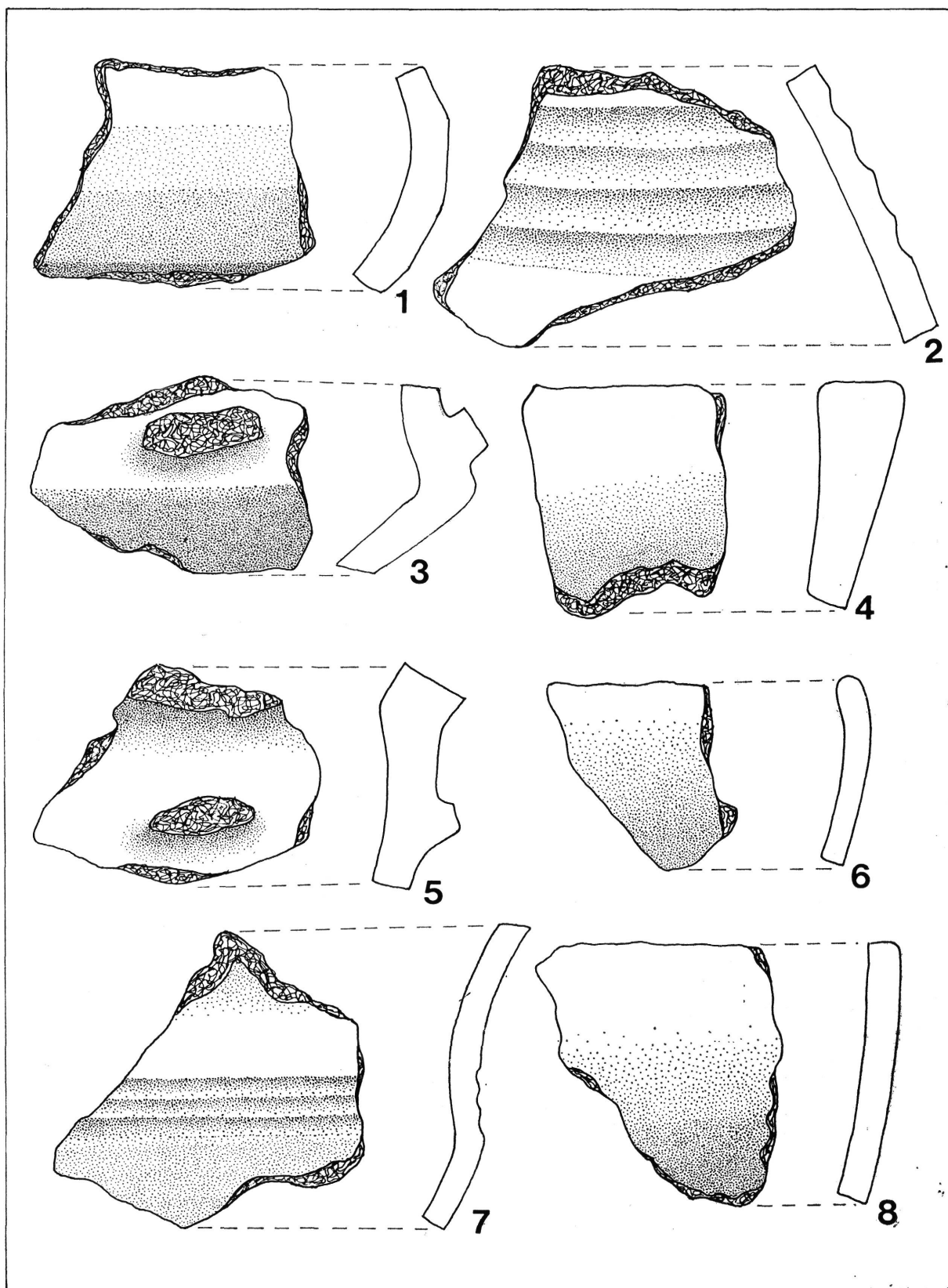
XIV. tábla:
Plate XIV:

Pécs-Jakabhegy. Leletek a 20. halom alatt talált későbronzkori gödörből. M = 1 : 2
Pécs-Jakabhegy. Finds from the LBA pit found under the tumulus N° 20. M = 1 : 2

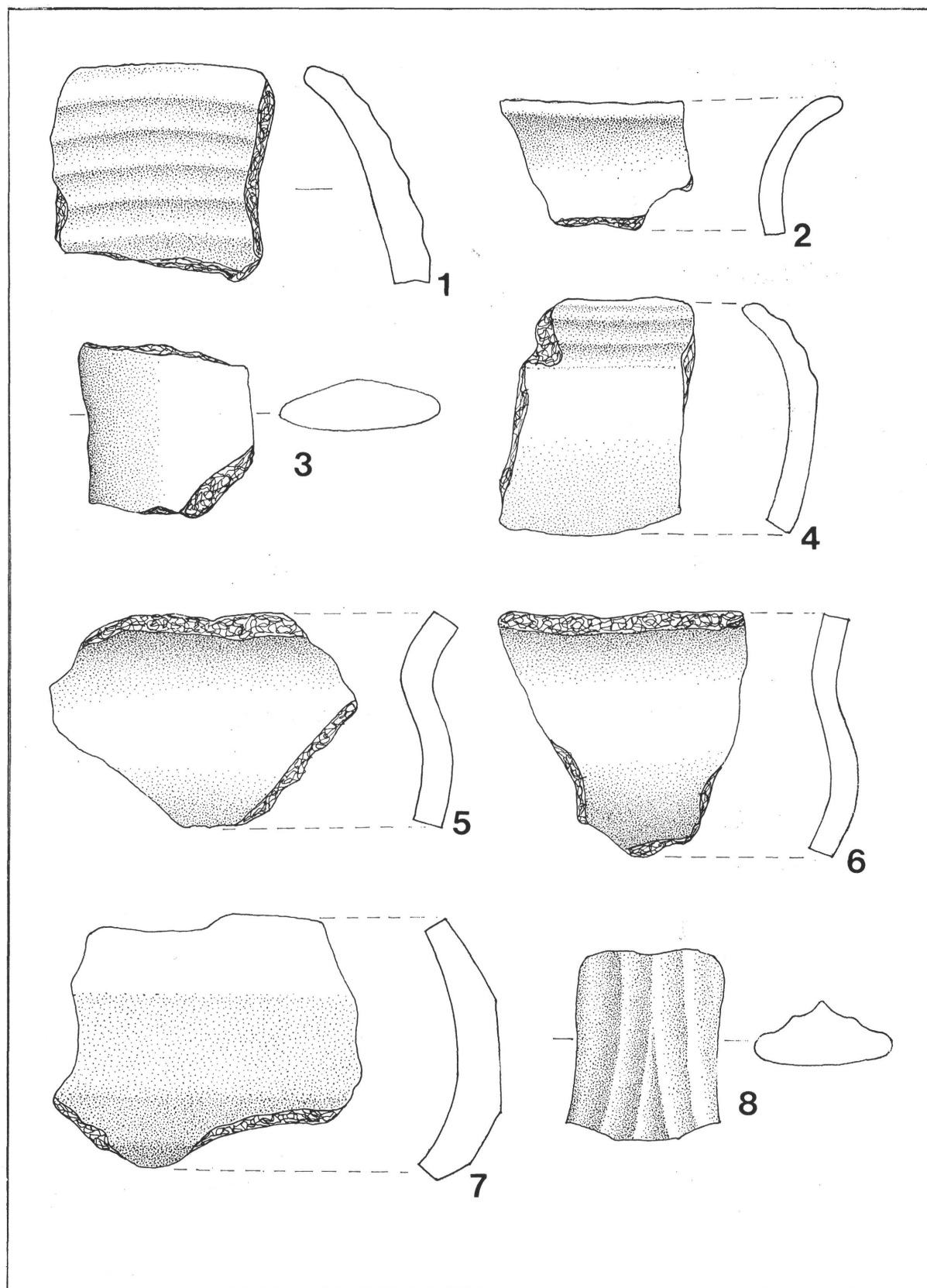
XV. tábla:
Plate XV:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori edénytöredékek a 99. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 99. M = 1 : 1

XVI. tábla:
Plate XVI:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori edénytöredékek a 99. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 99. M = 1 : 1

XVII. tábla:
Plate XVII:

Pécs-Jakabhegy. Későbronzkori edénytörödékek a 99. halom földjéből. M = 1 : 1
Pécs-Jakabhegy. LBA finds from the earth of the tumulus N° 99. M = 1 : 1